

**CHRONOLOGIE VAN HET LEVEN VAN  
PRINS WILLEM VAN ORANJE  
1533 - 1584**

De gegevens zijn ontleend aan de database Periodata 1477- 1648 (Zie:  
<http://www.periodata.nl/>). Dr Gerrit Drost oktober 2006.

STICHTING GIHONBRON  
MIDDELBURG  
2008

## Tijdtafel Willem van Oranje:

1513 Macchiavelli publiceert *El Príncipe* (De Vorst of De Heerser). Hierin verdedigt hij o.a. de stelling dat het de Staat geoorloofd is alle middelen (ook de meest afschuwelijke) aan te wenden om rust, orde en eenheid te handhaven. [Het doel heiligt de middelen]. Religie en moraal zijn niet essentieel voor de Staat. De Staat stelt zijn eigen moraal vast. Hiermee neemt hij totaal afscheid van de middeleeuwse visie. Hoewel hij in politieke zin een republikein is, stelt hij dat slechts een krachtig vorst de 'raison d'état' kan zijn. Dit boek heeft naast veel afkeer ook bijval ondervonden. Het bevond zich in ieder geval in de collectie van Willem van Oranje.

1530 René van Chalon erft van zijn oom Philibert van Nassau het prinsdom Oranje en enkele andere Franse bezittingen. Zijn andere oom is Willem graaf van Nassau, die de vader van Willem van Oranje zal worden. 1531 20 september: Willem, graaf van Nassau-Dillenburg etc. trouwt met Juliana van Stolberg- Wernigerode, gravin van Nassau. Zij krijgen vijf zonen (de oudste is Willem van Oranje) en zeven dochters.

1533. 24 april: **Geboorte van Willem van Oranje.** Zoon van Willem Graaf van Nassau-Dillenburg, Katzenelnbogen en Dietz en van Juliana Gravin van Stolberg-Wernigerode. Tot 1544 zal hij op de grafelijke burch Dillenburg, waar ook schoolonderwijs gegeven wordt, zijn kinderjaren doorbrengen.

1533 4 mei: Willem van Oranje wordt gedoopt in de slotkapel te Dillenburg. Zijn ouders voelen zich tot de leer van Luther aangetrokken. Om politiek-godsdienstige redenen is de liturgie van de dienst katholiek, maar de preek houdt een luthers-gezinde predikant. Pas het volgende jaar worden zijn ouders officieel luthers. Zijn vader hervormt de kerk van het graafschap Nassau-Dillenburg in lutherse zin op een rustige en tolerante manier, zodat er nauwelijks protest tegen komt.

1538 Hendrik III van Nassau sterft. Hij laat zijn zoon René van Chalon, die reeds sinds 1530 het prinsdom Oranje bezit, zijn rijke bezittingen in de Nederlanden na. Hoewel René al 20 jaar is en bijna meerderjarig, wil hij graag een goede vriend van zijn vader als raadsman hebben. Hij vraagt hiervoor zijn oom graaf Willem van Nassau, de vader van Willem van Oranje.

1540 René van Chalon wordt Ridder van de Orde van het Gulden Vlies en stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

1543 Karel V benoemt René van Chalon nu ook tot stadhouder van Gelderland. Deze prins van Oranje wordt hierdoor stadhouder van bijna alle noordelijke Nederlanden. 1543 Stadhouder René van Chalon, prins van Oranje, zet de familie van de latere Johan van Oldenbarnevelt uit het stadsbestuur van Amersfoort vanwege hun anti-habsburgse sympathieën.

1544 In mei treft René van Chalon zijn oom graaf Willem van Nassau in St. Vit (Luxemburg). Ze praten over oom Willem's problemen betreffende de erfopvolging

van Katzenelnbogen. In deze maand maakt René van Chalon, op weg naar het legerkamp van Karel V, ook zijn testament. Hij benoemt graaf Willem's oudste zoon Willem van Nassau tot zijn erfgenaam. Het testament bepaalt dat Willem voorlopig 20.000 gulden jaarrente krijgt. René's vrouw Anna van Lotharingen zal tot haar dood of een nieuw huwelijk het vruchtgebruik genieten.

1544 Op 14 juli raakt René van Chalon op het slagveld van St. Dizier zwaar gewond. De volgende dag sterft hij. Zijn neef Willem van Nassau is de erfgenaam. De erfenis omvat behalve het prinsdom Oranje ook de rijke bezittingen in de Nederlanden. Willem mag van keizer Karel V de erfenis aanvaarden op voorwaarde dat hij naar de Nederlanden gaat en aan het hofkatholiek zal worden opgevoed door voogden, die hij zal aanwijzen. Van huis uit is Willem luthers opgevoed en daarom mag zijn vader zelfs geen medevoogd zijn. Na enige aarzeling accepteren zijn ouders de voorwaarden. Zijn vader heeft belang bij een goede relatie met de keizer, o.a. omdat hij een conflict heeft met Filips landgraaf van Hessen over de erfopvolging van Katzenelnbogen. Een kwestie die zich nog jaren zal voortslepen. Onder begeleiding van zijn vader brengt Willem in augustus een eerste bezoek aan Breda. In september gaat hij naar Brussel en in november weer naar Breda, waar men begint met zijn opvoeding tot Prins.

1544 Op 9 september wijzigt Karel V het testament van René van Chalon in die zin dat de erfgenaam, Willem van Oranje, direct in de rechten van de erflater treedt en dat de weduwe een jaarlijkse rente zal krijgen van 14.000 guldens. Haar huwelijksgift (weduwgeld) zal aan haar moeten worden betaald wanneer zij hertrouwt. Ook krijgt zij een deel van het rijke meubelbezit van het Nassausche paleis te Brussel.

1545 In februari krijgt Willem van Oranje officieel de titel van Prins van Oranje. 1545 In maart wordt Claude de Bouton, heer van Corbaron benoemd tot gouverneur van Willem van Oranje. Hij is een gewezen opperstalmeester van Karel V. Ook de edelman en ouddienaar van de Nassaus, Jean de Mérode krijgt een taak bij de opvoeding. Daarnaast worden twee jonge vrienden, de graaf van Isenburg en de graaf van Westenburg in het paleis opgenomen. De landvoogdes Maria van Hongarije is zeer op de jonge prins van Oranje gesteld.

1545 In augustus maakt de 13-jarige Willem van Oranje in het gevolg van de landvoogdes Maria van Hongarije zijn opwachting bij Karel V die van de Rijksdag te Worms naar Brussel terugkeert.

1545 Bouw van het Brabants- of Spaans gouvernement aan het Vrijthof in Maastricht, met op de binnenplaats een nu dichtgemetselde arcade van het type als in het Prinsbisschoppelijk paleis in Luik. In dit gebouw zal in 1580 de vogelvrijverklaring van Willem van Oranje afgekondigd worden.

1548 De keizer dicteert in mei het Interim van Augsburg, omdat katholieken en lutheranen het maar niet eens worden. Bij rijkswet wordt nu een regeling vastgesteld. Wat betreft kerkleer, traditie en sacramenten wordt aan de lutheranen weinig toegegeven, al mogen zij, totdat het concilie van Trente hierover zal beslissen, het avondmaal 'sub utraque specie' (onder beide gestalten; brood en wijn) vieren. Ook het priesterhuwelijk wordt hen toegestaan. Beide partijen zijn niet tevreden. Willem van Oranje, die door Karel V steeds bij belangrijke politieke en godsdienstige kwesties wordt betrokken is ook te Augsburg aanwezig. 1548 In augustus ontmoet Willem van Oranje zijn vader op de rijksdag te Augsburg, omdat daar over de Katzenelnbogense kwestie beslist lijkt te gaan worden.

1548 De weduwe van René van Chalon, Anna van Lotharingen, trouwt met Filips van Croy, hertog van Aarschot. René's erfgenaam, Willem van Oranje moet nu aan haar 100.000 guldens betalen, zoals bepaald in het testament. Dit is het zogenaamde weduwgeld dat bij haar huwelijk met René was overeengekomen. Het betekent een enorme financiële aderlating voor Oranje, die niet kan betalen. Hij gaat proberen geld hiervoor in Duitsland te lenen.

1548 In het prinsdom Oranje breekt een heftige opstand uit. Er zijn moeilijkheden over de rechtspraak. Volgens een oorkonde uit 1471 hebben de inwoners van Oranje het recht van appèl bij de Franse parlementen. De voogden van Willem van Oranje willen dit herzien, maar ondanks hun felle protesten houden de parlementen vast aan hun aanspraken.

1549. 30 maart: Willem van Oranje gaat in het gevolg van de landvoogdes naar Tervueren ter opwachting van Prins Filips II van Spanje. Op 1 april zijn zij in Brussel waar de blijde inkomst van Filips plaatsvindt. Daarna neemt hij deel aan het inhuldigingsfeest van Filips te Binche dat een week duurt. Karel V is hierbij aanwezig. 1549 In september bezoekt prins Filips II, samen met de landvoogdes, Willem van Oranje op zijn kasteel te Breda. Er worden grootse feesten gehouden.

1549 In december krijgt Oranje een nieuwe gouverneur. Het is Jérôme Perrenot, heer van Champagney. Hij is de jongste broer van de latere kardinaal Granvelle. Aanvankelijk kan Oranje het met de beide broers goed vinden.

1550 Om reden van bezuinigingen heft Willem van Oranje zijn hofhouding te Breda op. De prijzen stijgen sterk, terwijl zijn inkomsten daarmee geen gelijke tred houden. Hij leeft boven zijn stand, ook, omdat men van hem verwacht een grootse staat te voeren. Overigens kampt vrijwel de hele Europese adel met dit probleem. Oranje zal nu voor anderhalf jaar aan het hof te Brussel verblijven.

1551 In januari erkent Karel V de aanspraken van graaf Willem van Nassau op het graafschap Katzenelnbogen en wijst hem ten koste van Hessen grote delen daarvan toe. Oranje zal zijn vader dit jaar herhaaldelijk financieel steunen om het graafschap feitelijk in bezit te nemen. Zo wordt zelfs Dillenburg versterkt, omdat graaf Willem een Saksisch-Hessische aanval vreest.

In 1552 worden de aanspraken weer op losse schroeven gezet.

1551 8 februari: Oranje neemt deel aan een toernooi te Augsburg ter ere van Karel V en Maria van Hongarije. Hij krijgt er de prijs voor de galantste ridder.

1551 Op 6 juli wordt het huwelijkscontract van Willem van Oranje met Anna van Egmond en Buren gesloten. De vader van Anna, Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren had op zijn sterfbed (1548) verklaard dat zijn dochter met Oranje zou moeten trouwen. Aangezien Anna de enige erfgenaam van haar vader is, zal dit huwelijk Oranje veel gewin brengen, waaronder het graafschap Buren en de Baronie van IJsselstein. Ondanks de gangbare praktijk bij de hoge adel om huwelijken voornamelijk te sluiten om economische en dynastieke redenen, is er bij dit huwelijk ook sprake van wederzijdse liefde. Het wordt op 8 juli gesloten.

1551 Vanwege zijn huwelijk wordt Oranje meerderjarig verklaard. Hij neemt nu zelf zijn bezittingen in de Nederlanden en Frankrijk in beheer. Toch laat hij het feitelijke beheer over aan diegenen, die er tot dan toe mee belast zijn. De toestand van zijn vermogen ziet er niet al te florissant uit. Zijn inkomsten worden geschat op 80.000

Franse schilden per jaar. Zijn uitgaven stijgen echter ook steeds meer gelet op de stand die hij nu moet ophouden.

1552 De Duitse keurvorst Maurits van Saksen trekt met zijn leger op tegen Augsburg, waar Karel V nog ternauwernood ontkomen kan, voordat de stad wordt ingenomen. Maurits dwingt nu het verdrag van Passau af tussen Karel V en de lutheranen. Het is gunstig voor de laatsten, die op hun beurt hulp in de strijd tegen de Turken toezeggen. De Lutheranen krijgen vrije uitoefening van hun godsdienst. Ook zal de nog steeds gevangen zittende Filips van Hessen vrijgelaten worden. Voorts moeten alle tot nu toe gedane uitspraken in de Katzenelnboogse kwestie te niet gedaan worden. Zover komt het echter niet. Er wordt afgesproken dat alle uitspraken die gedaan zijn gedurende de gevangenschap van Filips van Hessen gesuspenseerd en nader onderzocht worden. De vader van Willem van Oranje en hijzelf blijven voorlopig dus met deze kwestie in hun maag zitten.

1552 Nu Hendrik II van Frankrijk weer oorlog voert met Karel V en omdat Oranje aan de zijde van de keizer strijdt, maakt Hendrik II zich meester van het prinsdom Oranje en schenkt het aan de weduwe van de Schotse koning Jacobus V, Maria de Lorraine-Guise. Oranje's financiële situatie is nu zo slecht dat hij te velde zijnde, zijn vrouw Anna van Egmond moet vragen om hem uit haar eigen vermogen te helpen. Zelfs tegen de hoogste rente wil geen bankier hem nog iets lenen. Ook in de komende jaren zal Anna vaker moeten bijspringen.

1552 Oranje verblijft eind maart te Breda, waar de inhuldigingsfeesten plaatsvinden ter ere van hem als Heer van Breda. Stad en land schenken hem 20.000 gulden.

1552 Oranje wordt op 13 mei te IJselstein ingehuldigd als heer van die plaats. De baronie IJselstein behoorde tot het bezit van zijn echtgenote Anna van Egmond.

1552 Willem van Oranje klaagt dat zijn schulden zo hoog zijn opgelopen, dat hij bij de Antwerpse bankiers geen krediet meer kan krijgen. De Antwerpse kooplieden, bij wie de adel gewoonlijk om geld aanklopt, kunnen niets meer voor hem doen. Oranje voert een gigantische hofhouding en zijn gastvrijheid kent nauwelijks grenzen. Buitenlandse diplomaten en edelen vinden bij hem een vorstelijker onthaal dan aan het hof zelf.

1552 Karel V benoemt op 26 maart Oranje tot kolonel over 10 vendels Duitse soldaten die in de buurt van Metz een nieuwe vesting moeten bouwen vanwege de oorlog die hij met Frankrijk voert.

1553 9 december: Het eerste kind, Maria, van Willem van Oranje en Anna van Egmond wordt geboren te Breda. Zij wordt op 12 december in het bijzijn van de landvoogdes, die als meter optreedt, gedoopt en naar haar vernoemd.

1553 8 juli: Oranje wordt tijdens zijn verblijf te Brussel door Karel V benoemd tot bevelhebber der ruitery te Artois. Op 20 augustus zal hij benoemd worden tot kapitein van de bende van ordonnantie van de Prins van Épinois. Deze was, nadat de keizerlijke troepen Hesdin voor de tweede maal hadden ingenomen en de twee legers twee maanden werkeloos tegenover elkaar hadden gelegen, in een hinderlaag gelokt en omgekomen. De ruiterycompagnie die Oranje tot dan aanvoert, wordt overigens nu ontbonden. Als in de herfst de vijandelijkheden geheel stil komen te liggen, vertrekt hij in oktober weer naar Breda.

1554 In december gaat Willem van Oranje naar Engeland. Hij is lid van de delegatie die Karel V vertegenwoordigt bij het huwelijk van Filips II en Maria Tudor. Hij peilt in Engeland de politieke stemming. Hij zal aan de keizer rapporteren dat hij betwijfelt of Engeland na dit huwelijk bereid zal zijn Spanje meer te steunen in de strijd tegen

Frankrijk. Overigens zijn de berichten over Willems reis niet sterk gedocumenteerd. 1554 Oranje was en is zo bezig gehouden met de oorlog van Karel V tegen Frankrijk, dat hij nauwelijks tijd heeft om zich met zijn eigen zaken te bemoeien. In januari lukt het hem slechts met de grootste moeite om naar Kaiserswerth te mogen gaan, vermoedelijk voor een bespreking met de aartsbisschop van Keulen. Ook wil hij met zijn vader daar spreken over de durende problemen met Hessen over de Katzenelnboogse kwestie. De Landvoogdes geeft hem toestemming om te gaan, maar zij merkt fijntjes op dat de zaken van de keizer eigenlijk zijn aanwezigheid aan het hof vereisen.

1554 In de zomer ontbrandt de strijd tussen Karel V en Hendrik II van Frankrijk weer heftig. Beide monarchen gaan zelf naar hun legers. Oranje wordt benoemd tot aanvoerder van een regiment cavalerie onder hertog Emmanuel Philibert van Savoye, die de Nederlandse troepen aanvoert. Aanvankelijk is het geluk aan Franse kant. Zij nemen Marienbourg in en ze verwoesten het kasteel van Maria van Hongarije te Binche en haar kasteel te Mariemont. De Fransen komen tot voor Dinant, maar uiteindelijk dwingen de keizerlijke troepen de Fransen zich terug te trekken. Het is de laatste veldtocht van de keizer. Over het aandeel van Oranje is weinig bekend.

1554 Filips Willem, de oudste zoon van Willem van Oranje en Anna van Egmond en Buren wordt geboren op 19 december.

1554 De schuldenlast van Willem Oranje loopt dermate hoog op dat hij zijn prinselijke raad, belast met het beheer van zijn goederen, om advies vraagt. De kosten van zijn huishouding bedragen 52.000 guldens. Het personeel bestaat uit 160 personen, waaronder 10 à 12 edellieden. De huishouding moet nu zodanig gereorganiseerd worden dat de kosten niet meer dan 24.000 guldens zullen bedragen. De meer persoonlijke uitgaven van de prins, zoals kleding, reizen, processen, reparatie, slijtage etc. worden op 12.000 guldens begroot. Geldproblemen zullen de prins zijn hele leven vergezellen. Waarbij men overigens wel moet bedenken dat de waarde van zijn bezit de omvang van zijn schulden ver te boven gaat.

1555 Karel V abdiceert op 25 oktober te Brussel als koning van Spanje en heer der Nederlanden. Zijn zoon Filips II volgt hem als zodanig op. Zijn abdicatie als keizer van Duitsland kondigt hij aan. Als hij de grote zaal van het paleis Coudenberg binnentreedt steunt hij op de schouders van Oranje, niet op die van zijn zoon Filips. Ook Maria van Hongarije legt haar landvoogdij neer. De broer van Karel V, Ferdinand I, sinds 1521 al in het bezit van de Duitse erflanden, wordt het volgende jaar de facto keizer van Duitsland [1556-1564]. Hongarije moet voor een deel aan de Turken worden afgestaan. Overigens ondertekent Karel V de abdicatie voor Duitsland pas op 16 januari 1556, terwijl de Rijksdag van Frankfurt in 1558 formeel de titel van keizer voor Ferdinand I bekrachtigt. In het westen is dit de laatste deling van de wereldmacht.

1555 Filips II stelt voor de Nederlanden, naast de Raad van State en de Raad van Financiën, een Consulta in die speciaal belast is met binnenlandse zaken. Dit is een Achterraad bestaande uit Viglius, de voorzitter van de Raad van State, Berlaymont en Granvelle. Oranje, lid van de Raad van State, zit hier dus niet in. Filips schijnt alles met deze Consulta te willen regelen. De historici denken overigens verschillend over de macht en invloed van deze raad.

1555 18 februari: De op 19 december 1554 geboren zoon van Oranje, Filips Willem, wordt te Breda gedoopt. Hij wordt door de hertog van Kleef 'ten heyligen fonte geheven'. Oranje heeft belang bij een goede relatie met deze Duitse vorst en diens relaties met de andere Duitse vorsten. Te meer daar de Duitse vorsten tot de conclusie

komen dat de strijd om Katzenelbogen tussen de huizen van Nassau en Hessen de protestantse zaak schaadt. Zij slaan aan het bemiddelen in deze kwestie en één van de bemiddelaars is de hertog van Kleef. Ondanks het uitdrukkelijke verzoek van zijn vader zal Oranje zelf niet aan de bemiddelingsgesprekken kunnen deelnemen. De dienst aan de keizer eist hem volledig op. Hij heeft zelfs geen gelegenheid zijn eigen zaken op orde te brengen.

1555 Op 1 maart wordt Oranje bij de landvoogdes ontboden voor landszaken en de dagen daarna pleegt hij overleg met de Staten-Generaal. In november wordt hij benoemd tot lid van de Raad van State.

1555 Karel V stelt het Markizaat van Veere in. Het omvat een groot deel van Walcheren. In 1567 koopt Filips II het, terwijl het in 1581 in bezit komt van Willem van Oranje. Tot op heden is het Nederlandse koningshuis in het bezit van de titel 'Markies van Veere'.

1555 Op 30 mei ontvangt Oranje te Breda de opdracht om 600 man te lichten voor de keizerlijke ruitery. De eerste helft van juni is hij daarvoor te Buren. Intussen bedankt hij voor het hem aangeboden gouverneurschap van Luxemburg. Op 26 juni is hij te Maastricht voor de monstering van genoemde ruitery. Op 15 juli wordt hij ontboden om zo snel mogelijk naar het leger aan de Franse grens te gaan ter aflossing van de graaf van Megen.

1555 Oranje wordt in juli tot opvolger van de in juni overleden Maarten van Rossum benoemd als opperbevelhebber van de troepen te Givet. Hij wordt met voorbijgaan van grote namen benoemd. Het is dus een grote eer. Hij krijgt er overigens slechts 400 ponden per maand voor. Nog niet genoeg om de bedienden te betalen die zijn tent moeten opzetten, zo klaagt hij. Maar, zo ging dat in die dagen. In augustus verovert hij op de Fransen in de provincie Namen een drietal kastelen. 1555 -ca. 1603: Beglazing met 49 ramen van de Grote of St. Janskerk in Gouda waarvan de eerste reeks (1555-1571) voornamelijk ontworpen is door de gebroeders Wouter en Dirck Crabeth. Het oudste glas is geschonken door Joris van Egmond, bisschop van Utrecht. Andere schenkers van deze ramen zijn o.a. Filips II en Mary Tudor, Margaretha van Parma, de Hertog van Brunswijk, Willem van Oranje en Anna van Saksen. Na de overgang van Gouda naar de kant van de opstand in 1572 ligt het werk stil, maar wordt weer opgenomen in 1594. Nu worden de onderwerpen bepaald en gefinancierd door het stedelijk en provinciaal regentendom. De ramen in Gouda vormen het belangrijkste ensemble glasschilderkunst van de noordelijke Nederlanden.

1556. Op 27 januari wordt Oranje tot ridder van de orde van het Gulden Vlies gekozen. De volgende dag vertrekt hij vanuit Givet naar Brussel, nadat de vrede van Vaucelles tussen Spanje en Frankrijk gesloten is. Op 30 januari ontvangt hij te Brussel het collier van de orde.

1556 Op 16 juli is Oranje 'aus dem Brunnen' (hiermee is waarschijnlijk Spa bedoeld) in Brussel voor de ontvangst van het Boheemse koningspaar (Karel V 's jongere broer Ferdinand I met zijn vrouw) dat daar tot half augustus blijft. De tweede helft van het jaar is hij ook in Brussel om met de staten van Brabant te onderhandelen over de bede die Filips II gevraagd heeft.

1556 Oranje sluit te Meurs op 13 november een financiële overeenkomst met zijn vader, waarbij hij financiële verplichtingen op zich neemt voor zijn broers en zusters. In dit jaar heeft zijn broer Lodewijk van Nassau zich bij hem gevoegd om hem o.a. te helpen met het besturen van zijn bezittingen. Lodewijk zal niet meer van zijn zijde wijken.

1557 Eind april verblijft Oranje in opdracht van Filips II te Brühl bij de keurvorst van Keulen. Hier zijn ook de Hertog van Kleef en zijn zwager de graaf van Neuenahr aanwezig. Oranje moet proberen deze keurvorsten over te halen zich met Filips tegen Frankrijk te verbinden. Oranje slaagt daar echter niet in. In juli treft hij zijn vader te Frankfurt, waar hij een nadere financiële regeling met hem treft. 1557 30 juni: Niet door Karel V of zijn opvolger, op wie Oranje en zijn vader steeds alle kaarten gezet hadden, maar door ingrijpen van de Duitse vorsten wordt het geschil tussen Hessen en Nassau over Katzenelnbogen eindelijk beslist. Na langdurige onderhandelingen bereikt men overeenstemming. Hessen behoudt Katzenelnbogen, maar Nassau mag de titel en het wapen van het graafschap voeren en het krijgt een schadeloosstelling van 600.000 gulden. Dit is een aanzienlijk bedrag. Een vierde moet Hessen betalen door op 1 april 1558 een vierde deel van het graafschap Dietz en de helft van Hadamar over te dragen alsmede een serie ambten. De rest moet contant in termijnen.

1557 In augustus bevindt Oranje zich in het koninklijke kamp bij St. Quentin, waar hij een nieuw militair testament maakt. Als mede-executeur wijst hij Granvelle aan. Dit past in het beeld dat tot 1560 Oranje en Granvelle het uitstekend met elkaar konden vinden. Ook hun correspondentie uit deze periode is doorgaans hartelijk.

1558 In februari reist Willem van Oranje met een zeer belangrijke opdracht naar Frankfurt am Main. De keurvorsten des Heiligen Römische Reiches Deutscher Nation zijn daar bijeen om Ferdinand I, broer en opvolger van Karel V nu formeel tot keizer te kiezen. Oranje heeft de keizerlijke insigniën van Karel V bij zich om ze over te dragen aan de nieuwe keizer. De facto bezat Ferdinand de keizerlijke waardigheid echter al sinds 1556.

1558 In september neemt Oranje te Lille (Rijssel) deel aan de preliminaire vredesonderhandelingen tussen Spanje en Frankrijk. Half oktober beginnen de echte onderhandelingen te Cercamp, waaraan hij ook als ambassadeur des konings deelneemt.

1558 In Januari verblijft Oranje in opdracht van Filips II enkele dagen in Antwerpen. Hij moet proberen om voor Filips II een lening af te sluiten bij de rijke kooplieden van Antwerpen. Het lukt niet met de Antwerpse, maar wel met de Engelse kooplieden aldaar.

1558 Na afloop van de Rijksdag te Frankfurt reist Oranje half maart via Dillenburg naar Breda na het bericht dat zijn vrouw Anna van Egmond ernstig ziek is. Op 24 maart overlijdt zij.

1558 Op 7 mei ontbiedt Filips II Oranje, die zijn ambt als lid van de Raad van State ter beschikking heeft gesteld, toch naar Brussel. Oranje is van mening dat er teveel buiten deze Raad om gebeurt. De plooiën worden gladgestreken.

1558 In de herfst van dit jaar denkt Oranje al weer aan hertrouwen met Anna van Saksen Zij is zeer rijk, nicht en pleegkind van de keurvorst van Saksen. Dit zou er op kunnen wijzen dat hij meer en meer problemen met Filips voorziet en hij alvast steun wil zoeken bij de Duitse vorsten. Een groot probleem is echter dat Anna luthers is. Bij Granvelle en anderen roept dit zeer grote bezwaren op. Het huwelijk zal pas in 1561 gesloten worden.

1558 In de zomer benoemt Filips II Oranje tot hoofd van de financiële raad. Hij weigert echter deze benoeming te aanvaarden. Filips was na de inwilliging van de Staten-Generaal van een negenjarige bede een meer autocratische koers gaan varen met Granvelle aan zijn zijde. De politiek van Filips is er nu op gericht om zelf in plaats van de Staten belastingen te gaan heffen. De Raad van State en de Staten-Generaal laat hij nu zoveel mogelijk buiten het bestuur. Het is zeer waarschijnlijk dat Oranje deze benoeming gezien heeft als een troostprijs om hem in 's konings kamp te



krijgen. Bovendien wil Oranje de belastingheffing niet aan de Kroon overlaten. Hij hoopt tevergeefs door deze weigering de koning te dwingen weer met de Staten rekening te gaan houden. Granvelle zou over deze weigering gezegd hebben dat Oranje de koning van zijn belastingen wilde beroven.

1558 16 juni: Oranje wordt benoemd tot generaal van een bende van ordonnantie en 650 bereden manschappen. Ordonnantiebenden dienen vanouds ter ondersteuning van het staande leger. Zij bieden de inheemse adel de mogelijkheid om carrière te maken. Hun militaire waarde zal in de tweede helft van de 16e eeuw steeds geringer worden.

1559 3 april : Vrede van Cateau-Cambrésis tussen Spanje en Frankrijk. Frankrijk ziet hierbij af van zijn Italiaanse aanspraken. Oranje tekent mede het vredesverdrag. Hij is evenals de hertog van Alva één van de onderhandelaars namens Filips II. Oranje en Alva schijnen elkaar niet te mogen, naar een Frans gezant meedeelt. Oranje krijgt bij deze vrede zijn geconfiscerde prinsdom Oranje weer terug.

1559 In de zomer vraagt Filips II, ondanks het feit dat hem het vorige jaar door de Staten- Generaal een negenjarige bedde was toegestaan, wederom een bedde. De Staten staan die slechts toe als met zijn ophanden zijnde vertrek naar Spanje ook de Spaanse troepen zullen vertrekken. Deze vendels die plunderend door het Zuiden trekken zijn de bevolking tot grote last. Voorts eisen zij dat de Koning na zijn vertrek de hoge adel zal laten deelnemen aan het landsbestuur. Filips II zegt dit toe en vertrekt voorgoed uit de Nederlanden. In hoeverre o.a. Oranje achter de schermen de Staten bij deze stellingname heeft beïnvloed is niet zeker. Evenmin is zeker of Filips bij zijn vertrek naar Spanje Oranje de bekende woorden toevoegde: "Niet de Staten, maar gij, gij, gij". Als het wel waar is, was het profetisch.

1559 Tijdens de kapittelvergaderingen van de Orde van het Gulden Vlies eind juli te Gent biedt Filips II Oranje en Egmond het lidmaatschap van de Raad van State aan en het opperbevel over de Spaanse troepen, die na zijn vertrek achterblijven. Hij stelt hen hoge beloningen in het vooruitzicht. Er ontstaat een heftig gesprek. De heren voelen heel goed aan dat ze in een figurantenrol gedrongen worden. De Raad van State was gedegradeerd doordat de regeringsbeslissingen in de Consulta genomen werden en door het bevel over de Spaanse troepen te accepteren zouden ze hun populariteit bij het volk verliezen. Troepen die zij het liefst zo snel mogelijk zien vertrekken. Het zou nog het beste zijn als de koning ze bij zijn vertrek naar Spanje zou meenemen. Tot een directe breuk komt het nog niet. De heren vragen bedenktijd. Uiteindelijk komt er een compromis: de Koning belooft hen dat ze niet buiten het landsbestuur gehouden zullen worden en dat alles in de Raad van State besproken zal worden. Tevens belooft hij dat hij het Spaanse leger binnen afzienbare tijd zal terugtrekken. De heren gaan akkoord waarbij ze wel aantekenen, dat als de zaken niet zullen gaan zoals de koning heeft gezegd, zij zich het recht voorbehouden om hun ambten ter beschikking te stellen.

1559 Tijdens de bijeenkomst van het kapittel van het Gulden Vlies te Gent vindt het laatste spektakelstuk van Bourgondische luister in de Nederlanden plaats. In de Gentse Sint- Baafskathedraal zitten koning Filips II, de hertog van Alva, prins Willem van Oranje, de graven Egmont en Hoorne nog vreedzaam bijeen. Het tafereel betekent het einde van een tijdperk.

1559 6 mei: Oranje krijgt voor 60.000 gulden van Filips II Grave en het land Cuyck in pand.

1559 In mei is Oranje met nieuwe huwelijksplannen bezig. In de zaak met Anna van Saksen zit nog weinig schot. Hij verzoekt des konings voorspraak voor een huwelijk met Renée de Lorraine, de oudste dochter van de hertogin-weduwe Christina van Oldenburg. Deze 35- jarige weduwe zou zichzelf echter meer geschikt gevonden

hebben. Het kan ook zijn dat het niet door gaat omdat de hertogin geëist zou hebben dat Willem's voorzoon Filips Willem, geestelijke zou worden, waardoor alleen eventuele kinderen uit hun huwelijk erfgenaam kunnen worden.

1559 Op 15 juni komt Oranje te Parijs aan met de hertog van Alva en de graaf van Egmond. Op 18 juni zijn zij aanwezig bij de plechtige bekrachtiging van de vrede tussen Spanje en Frankrijk in de Notre Dame. Op 22 juni is hij medegevolmachtigd ter gelegenheid van de huwelijksvoltrekking bij volmacht tussen Filips II en Elizabeth van Valois, een dochter van Hendrik II. Filips was tot 1558 getrouwd geweest met Mary Tudor, die dat jaar was overleden.

1559 ca. 29 juni: Volgens een verhaal in zijn Apologie zou Willem van Oranje in het bos van Vincennes door de Franse koning Hendrik II zijn ingelicht dat hij samen met Filips II plannen heeft gemaakt om gezamenlijk het protestantisme in de hele Christenheid uit te roeien. Zo zou Filips de Inquisitie in Spaanse stijl in de Nederlanden willen invoeren. Willem zou zich hierover schijnbaar enthousiast hebben betoond om zoveel mogelijk informatie los te kunnen krijgen. In werkelijkheid zouden hem nu de schellen van de ogen zijn gevallen en zou zijn definitieve keuze tegen Filips nu zijn bepaald. Inmiddels is aannemelijk gemaakt dat dit verhaal in grote lijnen klopt.

1559 Van 28 tot 30 juli verblijft Oranje in Gent. Hij neemt er deel aan een vergadering van het kapittel van de Orde van Het Gulden Vlies. Ook is hij aanwezig bij de ontvangst van de nieuwe landvoogdes, Margaretha van Parma.

1559 9 augustus: Willem van Oranje wordt stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht en West- Friesland. Lamoraal, graaf van Egmond wordt stadhouder van Vlaanderen en Artois. Oranje krijgt hiervoor een gratificatie van 40.000 pond toegezegd. In zijn instructie staat dat hij 'de veroordeelde gezindheden' moet straffen en uitroeien. In een nadere instructie wordt hem nogmaals opgedragen om de godsdienstplakkaten geheel uit te voeren.

1559 10 augustus: Oranje vertrekt uit Gent met de ridders van het Gulden Vlies om Filips naar Vlissingen te begeleiden, vanwaar de koning over zee vertrekt naar Spanje. Op 25 augustus komen zij daar aan. Bij zijn vertrek schenkt Filips Oranje een koninklijke beloning van 60.000 Bourgondische daalders. De prins komt terug op een eerder besluit om niet langer meer lid van de Raad van State te willen zijn

1559 6 september: Op reis naar Den Haag haalt te Dordrecht een Franse koerier Oranje in met de koninklijke boodschap om op 18 september aanwezig te zijn in Reims bij de kroning van Frans II. Oranje kan als gijzelaar van het vredesverdrag van Cateau-Cambrésis hiertoe worden verplicht.

1559 7 september: Oranje aanvaardt te Den Haag zijn ambt als stadhouder des Konings. Hij onderhandelt er ook met de Staten van Holland over de bede die de koning van hen vraagt. Op 9 september reist hij naar Utrecht af om daar met de Staten van Utrecht over dezelfde kwestie te onderhandelen. Tegen het eind van de maand, na in Reims te zijn geweest, onderhandelt hij met de Staten van Brabant.

1559 In september wordt Justinus van Nassau geboren uit de buitenechtelijke relatie van Oranje met Eva Elincks. Oranje erkent dit kind en zorgt voor de opvoeding.

1559 6 oktober: De vader van Oranje, graaf Willem van Nassau etc. sterft. Oranje neemt zich voor zo spoedig mogelijk naar Dillenburg te gaan om familiezaken te regelen. Hij is nu immers hoofd van de familie geworden. Pas in mei van het volgende jaar komt het ervan. 1560 Vanaf het begin van de zestiger jaren beginnen sommige leden van de adel in de noordelijke Nederlanden meer en meer tot het protestantisme te neigen of er een steeds tolerantere houding tegenover aan te nemen. Het centrale bestuur in Brussel onder aanvoering van Granvelle en Viglius probeert het centrale

gezag in de gewesten en steden alsmaar te versterken, waardoor de positie van de adel, hoge zowel als lage, steeds meer wordt teruggedrongen. Tevens probeert men de ketterijen steeds harder aan te pakken. Het conflict tussen een groot deel van de adel en het centraal bestuur spitst zich nu juist op dit punt toe. Zo wenst Oranje een godsdienstig compromis in de Habsburgse Nederlanden waarin de hoge adel, geleid door hemzelf, een belangrijke rol zou kunnen spelen. Hij verwacht daarvan politieke en economische vruchten te kunnen oogsten.

1560 17 januari: Oranje verblijft te Brussel. Hij houdt zich aanbevolen als gouverneur van Bourgogne. Op 1 februari zal Filips II hem als zodanig benoemen. In de loop van het jaar zal zijn jongste broer, Hendrik van Nassau zich bij Oranje voegen.

1560 Aan het begin van het jaar bereiken Willem van Oranje berichten dat keurvorst August van Saksen niet onwelwillend staat tegenover een huwelijk tussen zijn nicht Anna van Saksen en hem. Oranje schrijft nu een brief aan Filips II met het verzoek zijn trouwplannen goed te keuren. Filips geeft deze brief aan Granvelle, die de plannen afkeurt. Officieel omdat Anna luthers is, maar waarschijnlijk is Granvelle niet gecharmeerd van het idee dat Oranje nauwe familiebanden zou krijgen met keurvorst August van Saksen en landgraaf Filips van Hessen, die de drijvende krachten waren geweest van de keurvorstelijke oppositie tegen de centralistische politiek van Karel V. Dit mede tegen de achtergrond van de toenemende oppositie van de hoge adel in de Nederlanden tegen Filips II. Overigens is de landgraaf van Hessen ook een tegenstander van het huwelijk, omdat hij niet wil dat zijn kleindochter met het katholicisme besmet zal worden. Oranje verklaart om het hardst dat ze slechts aan wat uiterlijke zaken hoeft mee te doen, maar verder zal hij haar geheel vrij laten en in de privé-sfeer zal ze geheel luthers kunnen leven. Tegenover Granvelle en Filips betoogt hij het omgekeerde namelijk dat hij Anna wel in het katholieke gareel zal krijgen.

1560 14 mei. Oranje neemt deel aan een familiebijeenkomst te Siegen. Hij is nu immers na de dood van zijn vader hoofd van de familie geworden. Tevens werkt hij nu in Duitsland verder aan zijn huwelijksplan met Anna van Saksen. 1560 -1568. Jacob van den Eynde, pensionaris van Delft, wordt benoemd tot landsadvocaat (raadpensionaris) van de Staten van Holland. Hoewel hij rooms-katholiek blijft, steunt hij Willem van Oranje en de Staten in hun verzet tegen de kettervervolgingen. In 1568 wordt hij door de Raad van Beroerten (Alva) afgezet en gevangen genomen. In 1570 sterft hij in de gevangenis.

1560 Franciscus Sonnius benoemt tot eerste bisschop van 's-Hertogenbosch in het kader van de nieuwe bisschoppelijke indeling. Zijn benoeming stuit op veel verzet bij de abdijen in de Meierij, bij de Staten van Brabant en achter de schermen bij Willem van Oranje, die hier namelijk veel land bezit.

1561 10 januari: De Spaanse troepen die Filips II zeer tegen de zin van de Nederlanden daar nog steeds heeft achtergelaten, ondanks zijn belofte in 1559 dat ze spoedig naar Spanje zouden vertrekken, schepen zich nu in te Vlissingen. De Staten hebben dit afgedwongen door aan de Koning verder geld te weigeren. Bovendien hadden Oranje en Egmond bedreigd om af te treden als het leger niet vertrok. Hun connectie met dat leger maakte hen niet populair bij het volk.

1561 1 februari: Filips II benoemt Oranje tot grootjagermeester van Holland. Dit ambt, overigens niet meer dan een eerbewijs, wordt hem door de graaf van Egmond vrijwillig afgestaan. Oranje is er blij mee, juist nu deze eer te ontvangen, omdat Filips hiermee mogelijk te kennen geeft zijn verzet tegen een huwelijk met Anna van Saksen op te geven. Overigens is de prins een hartstochtelijk jager.

1561 22 februari: Filips II benoemt Oranje tot zijn stadhouder in Franche Comté. Oranje heeft hier aanzienlijke bezittingen, omdat hij de erfgenaam is van René van Chalons, die prins van Oranje was geweest.

1561 23 juli: Willem van Oranje en Egmond beklagen zich per brief bij Filips II over Granvelle. Zij worden buiten de Raad van State en daarmee buiten het landsbestuur gehouden. Zij stellen zelfs voor om ontslag te nemen als leden van de Raad van State, tenzij de koning besluit om het gezag van de Raad op te waarden. Mogelijk hebben zij ook bezwaren tegende verdere uitwerking van de nieuwe bisschoppelijke indeling. De brief wordt overigens pas half augustus verzonden. Filips stuurt een verzoeningsgezind antwoord

1561 Willem van Oranje huwt 24 Augustus met de Lutherse en steenrijke Anna van Saksen. Haar vader Maurits had in 1551 Karel V verraden. Filips II is zeer tegen dit huwelijk gekant. Filips II wil de Nederlanden zoveel mogelijk van het Duitse Rijk losmaken en hij wil het katholicisme geheel herstellen. Van zulk een nauwe band tussen Oranje en de machtige Duitse protestantse vorsten is Filips in het geheel niet gecharmeerd. Formeel heeft Filips dan ook nooit toestemming gegeven. Hij houdt alleen op met het maken van bezwaren. Het is het begin van een echt grote verwijdering tussen hen. Willem van Oranje verliest nu steeds meer invloed bij het hof. Hij vindt echter wel een medestander in de graaf van Hoorne. Niettemin is Willem door zijn huwelijk met Anna en eerder geërfde bezittingen een man van internationale allure geworden. Hij behoort nu tot de rijkste mannen van Europa.

1561 Na zijn huwelijk met Anna van Saksen begint Oranje een uitvoerige correspondentie met de Duitse vorsten over politieke zaken. Voor de Duitse vorsten zijn de contacten met Oranje ook zeer interessant. Zij hebben nu een ingewijde in hun buurlanden, die hen direct of indirect op de hoogte kan brengen van het door Filips II te voeren beleid.

1561 -1572. Paulus Buys benoemd tot pensionaris van Leiden. Hij is een vurige medestander van Willem van Oranje.

1561 Zelfs wanneer de onderhandelingen over zijn huwelijk met Anna van Saksen nog in volle gang zijn, waarbij hij de Duitsers (heimelijk) een lutheraan is en Filips II een katholiek, poogt Willem van Oranje in zijn prinsdom Oranje de calvinisten, die daar steeds meer in het daglicht treden scherp te vervolgen. Wanneer er dit jaar scherpe tegenstellingen optreden, probeert hij in te grijpen, maar hij kan niets uitrichten.

1562 Stichting van de Liga van hoge edelen: Oranje, Egmond, Hoorne, Bergen, Hoogstraten, Montigny, Megen en Pieter Ernst van Mansfeld, gouverneur van Luxemburg. Zij keren zich tegen Granvelle en de invloed die hij zal hebben als kardinaal en abt van Affligem in de Staten van Brabant. Ook vrezen zijn een mogelijke invoering van een Spaanse Inquisitie. Zij streven een inheemse adellijke regering na in plaats van een vreemde Spaanse burgerlijke regering. In feite staan zij voor een middeleeuwse structuur en verzetten zij zich tegen een moderne gecentraliseerde staat met burgerlijke ambtenaren. [Ligue der Groten] [Verbond van hoge edelen]

1562 Hoe hoog de spanningen tussen Oranje en de regering zijn opgelopen blijkt uit het feit dat in oktober 1562, niet hij, maar de hertog van Aarschot als vertegenwoordiger van koning Filips II wordt afgevaardigd naar de rijksdag van Frankfurt. Hier zal de zoon van Ferdinand I, Maximiliaan II als toekomstig Rooms-Koning gekozen worden. De landvoogdes tracht Oranje zelfs te weerhouden naar Frankfurt te gaan, waartoe hij als rijksgraaf gemachtigd is. Oranje gaat toch en hij spreekt er zelfs met enkele Duitse vorsten over plannen van Filips II om vanuit de

zuidelijke Nederlanden Frankrijk binnen te vallen om de Hugenoten te helpen bestrijden.

1562 Het grootste deel van september en oktober verblijft Oranje te Brussel. Hij neemt deel aan vergaderingen van de Raad van State. De Landvoogdes, Margaretha van Parma, stuurt een klacht over Oranje naar Filips II. Oranje neemt het namelijk steeds op voor de Staten van Brabant in hun verzet tegen de nieuwe bisschoppelijke indeling en tegen de invoering van een "Spaanse" inquisitie.

1563 11 maart: Terwijl Spanje in beslag genomen wordt door perikelen in het Middellandse Zeegebied (Spaans Oran wordt bedreigd en de schatkist van Filips II is bijna leeg), ondernemen Willem van Oranje, Egmond en Hoorne een beslissende aanval op Granvelle. Zij stellen een ultimatum aan Filips II: òf Granvelle vertrekt òf zij. De edelen, die tegen het aanblijven van Granvelle zijn houden rumoerige bijeenkomsten en banketten waar hij vervloekt en belasterd wordt. In een brief van 6 juni vraagt de koning één van de drie edelen naar Madrid te komen om uitleg over de situatie te geven. Tot dan moest Granvelle aanblijven. Op deze brief reageren de hoge edelen door geen bijeenkomsten van de raad van State meer bij te wonen totdat Granvelle verwijderd is. Per brief van 29 juli stellen zij de koning hiervan op de hoogte. Tegelijkertijd besluit de Raad van Brabant alle belastinggelden vast te houden totdat de kardinaal vertrokken is. Landvoogdes Margaretha beseft dat het landsbestuur nu onmogelijk wordt en ook zij dringt nu op het vertrek Granvelle aan. Uiteindelijk stemt op 14 december Filips II met grote tegenzin toe in het vertrek van Granvelle.

1563 Van 3-12 december neemt Oranje deel aan vergaderingen van de Staten-Generaal te Brussel. Granvelle heeft zich opzettelijk op zijn buiten teruggetrokken.

1563 Willem van Oranje moet, geteisterd door financiële noden in casu een groot gebrek aan liquide middelen, een lening sluiten op harde voorwaarden. Zijn broers, Jan en Lodewijk zijn bereid hiervoor borg te staan.

1563 In augustus doet Willem van Oranje een mislukte poging om de katholieken en de hugenoten in het prinsdom Oranje tot onderlinge verdraagzaamheid te bewegen. Het prinsdom blijft verscheurd en pas in oktober 1564 zal koning Karel IX daar enigszins de orde herstellen. Het zal nog tot augustus 1565 duren voordat er weer een mis gelezen kan worden en tot december 1565 voordat de gevluchte bisschop er weer kan terugkeren. 1564 Op 13 maart verdwijnt Granvelle uit de Nederlanden, zogenaamd vanwege een bezoek aan zijn moeder. Hij zal nooit er meer terugkeren. Maar op de achtergrond zal hij zich nog langdurig en indringend met de Nederlanden blijven bemoeien o.a. als instigator van de vogelvrijverklaring van Willem van Oranje in 1580. Vanaf 18 maart verschijnen Oranje en Egmond weer in de Raad van State.

1564 27 maart: Oranje en enkele andere hoge edelen schrijven aan Filips II dat zij sinds 18 maart weer in de Raad van State verschijnen nu Granvelle weg is. Zij voldoen hiermee aan het verzoek van de landvoogdes. Aan haar laten ze overigens weten dat ze onmiddellijk weer uit de Raad verdwijnen, mocht Granvelle terugkeren. Hierover doen namelijk geruchten de ronde. Oranje stuurt nog een afzonderlijke brief, waarin hij de koning vraagt hem te schrijven niet ingenomen tegen hem te zijn, omdat kwaadwillende lieden zijn trouw aan de koning verdacht hebben gemaakt. Filips antwoordt inderdaad met een vriendelijk schrijven. Hij verklaart zelfs nooit iets kwaads over hem te hebben gehoord! Het ziet ernaar uit dat Filips, mogelijk op advies van Alva, op tijdwinst uit is.

1564 Het verbond der hoge edelen krijgt na het vertrek van Granvelle meer invloed in de Raad van State en het landsbestuur. Zij proberen nu om de regering van

landvoogdes Margaretha naar hun hand te zetten. Zij willen dat de Raad van State aan het hoofd zal staan van de landsregering en tevens willen zij de controle over de financiën hebben. Sommigen, waaronder Oranje, willen ook matiging van de kettervervolgingen. Er komt niet veel van terecht. De regering is financieel afhankelijk van de Staten-Generaal, maar die moeten bijeen geroepen worden met toestemming van Filips II, hetgeen deze steeds weigert te doen.

1564 Nu Filips II blijft weigeren de Staten-Generaal bijeen te roepen rest de hoge adel in de Raad van State niet veel anders dan òf de onrust in het land aan te wakkeren òf om een delegatie naar Filips II te sturen. Men kiest voor het laatste. De keus valt op Egmond, die een instructie mee zal krijgen. Viglius stelt deze op en in december wordt hij voorgelegd aan de Raad van State. Oranje spreekt dan een lange geharnaste rede uit. Rechtspraak en bestuur schieten volgens hem tekort. De Raad van State moet meer autoriteit krijgen. Dit is niet zo nieuw, wel is nieuw dat hij nu duidelijk stelling neemt tegen de godsdienstpolitiek van Filips II. In de omringende landen zijn er vele veranderingen gaande op het terrein van de godsdienst, zo betoogt hij, waarom dan niet hier? Men moet de koning duidelijk vragen om de plakaten in te trekken dan wel te verzachten. Vorsten mogen niet heersen over de gewetens van hun onderdanen. Hiermee zet hij een verregaande stap. Hij wijst de godsdienstpolitiek van Filips af en hij steekt een hand uit naar de protestanten. De instructie van Egmond wordt bijgesteld naar Oranje's inzichten.

1564 Dit jaar en het volgende heeft Oranje een conflict met het gewest Holland, waarvan hij overigens stadhouder is, over de vraag of de Staten het recht hebben zich zelf bijeen te roepen, nu Filips II blijft weigeren dat te doen. Oranje blijft op dit punt achter de koning staan. Later zal Oranje op dit punt totaal van mening veranderen, maar in dit stadium zijn hij en andere leden van de hoge adel er vooral op uit hun eigen invloed te vergroten ten koste van de bureaucraten, als Granvelle en Viglius.

1564 Na het vertrek van Granvelle wordt Viglius de belangrijkste politieke leider naast de landvoogdes in de Nederlanden. Hij wordt de belangrijkste tegenspeler van Oranje. Toch is hij steeds op verzoening uit. Zo zal hij later de harde politiek van Alva afkeuren.

1564 Op het eind van de maand juni is Oranje's familie uit Dillenburg bij hem op bezoek in Breda. Er vindt dus een familieberaad plaats ten huize van het hoofd van de familie. 1564 Filips II tracht in het kader van de nieuwe bisschoppelijke indeling de rijke abdijen Affligen, St. Bernard en Tongerlo in de drie nieuwe bisdommen te incorporeren. Oranje verzet zich er krachtig tegen en de koning moet in juli deze plannen opgeven, zij het dat de abdijen nu jaarlijks 8.000 gulden rente moeten betalen. De abstkeuze blijft ook op de oude wijze geregeld, zodat de adel daar zijn 'overtollige' zonen als abt kan blijven laten benoemen. Dit zijn vaak geen afgestudeerde theologen, terwijl in het kader van de nieuwe bisschoppelijke indeling nu juist bepaald is, dat een abt een gestuderd theoloog moet zijn.

1564 George Cassander publiceert zijn 'Consultatio de articulis inter catholicos et protestantes controversis'. Hij onderwees theologie in Brugge, Gent en tenslotte in Keulen. Hij behoort tot een soort middenpartij van geleerden die streven naar hereniging en tolerantie. Ook Franciscus Balduinus kan hiertoe gerekend worden. Zij gaan uit van de apostolische geloofsbelijdenis (Apostolicum) en van een zuivere ongerepte leer van de vroege kerk. Cassander streeft naar een consensus en hij adviseert de keizers Ferdinand I (deze zag in hem een mogelijke vreedstichter tussen katholieken en protestanten) en Maximiliaan II aan de protestanten de kelk toe te staan bij de eucharistie en het priesterhuwelijk. Willem van Oranje handelt bewust in zijn geest bij zijn latere pogingen om katholieken en protestanten tot elkaar te brengen.

1564 In de zomer heeft Oranje door bemiddeling van zijn broer Lodewijk bij Brussel een ontmoeting met Franciscus Balduinus (François Baudouin). Balduinus is een beroemd theoloog en jurist, die in Frankrijk veel heeft gedaan om een verzoening tot stand te brengen tussen katholieken en hugenoten. Dit heeft tot gevolg dat Balduinus tot hoogleraar aan de nieuwe Nederlandse Franstalige universiteit van Douai benoemd wordt. Hij zal de hoge adel gaan adviseren hoe te handelen in kerkelijke en bestuurszaken. Doordat Balduinus in een heftig conflict met Calvijn raakt en omdat de katholieken hem ook niet vertrouwen, laat de adel hem spoedig vallen. [Irenisme].  
 1564 In maart antwoordt Oranje de Paus, die zich per brief bezorgd had getoond over de ketterse ontwikkelingen in het prinsdom Oranje, dat hij de katholieke godsdienst van harte is toegedaan en waar mogelijk zal bevorderen.

1565 In juli en augustus is er overleg te Spa tussen vertegenwoordigers der calvinistische kerkeraden en edelen. Oranje's broer Lodewijk bevindt zich dan in het kuuroord Spa. Van hem verwacht men instemming voor een gezamenlijke hardere opstelling tegen de politiek van Filips II. Er worden vage plannen gesmeed om iets te doen tegen de onderdrukking van het calvinisme. Aanwezig zijn, naast de lutherse Lodewijk van Nassau, de calvinistische Jan van Marnix, heer van Toulouse en de Doornikse jurist Gilles le Clerc als vertegenwoordiger van de kerkenraden. Deze besprekingen worden wel als het begin van het Compromis of Verbond der edelen van later dit jaar gezien. Tot nu toe hebben niet alleen de lutheranen, maar ook Oranje en de zijnen de calvinisten, die in de Nederlanden tot de laagste klassen behoren, volstrekt links laten liggen. Zij beschouwen hen als halve wederdopers. Inmiddels behoren echter leden van de lage adel en een behoorlijk aantal burgers tot deze sterk groeiende groepering. Overigens bestaat over Oranje's invloed op de besprekingen te Spa en van wat hij daarvan vond onzekerheid.

1565 Op 14 november maakt de landvoogdes de raad van State bekend met de inhoud van Filips 'brieven uit het bos van Segovia'. In verband met het huwelijk van haar zoon heeft ze deze brieven een week achter gehouden om de stemming niet te bederven. De hoge adel is geheel ontstemd. Viglius stelt voor om de instructies aan de inquisiteurs te wijzigen, maar dit te doen in de zin van matiging. Ook zouden de besturen van de gewesten en de steden nog niet meteen van de brieven in kennis gesteld moeten worden. Op 15 december, als deze zaak weer aan de orde komt, keert Oranje zich hiertegen. Hij stelt dat de koning nu eindelijk duidelijk is geweest en dat zijn wil uitgevoerd dient te worden, zelfs als de door hen voorspelde opstand nu uit zou breken. Oranje overtuigt hen en men besluit de gouverneurs en de gewestelijke en stedelijke overheden van 's konings bevelen op de hoogte te brengen. Oranje zou nu gezegd hebben: "Wij zullen nu binnenkort het treurspel zien aanvangen". Hij zou dit zelfs verheugd in iemand's oor hebben gefluisterd.

1565 Filips II benoemt een vijand van Willem van Oranje, de hertog van Aarschot (Filips III van Croy), in de Raad van State. Overigens is de rol van de hoge adel voorlopig uitgespeeld. Aarschot zal later illegaal verzet tegen Alva's politiek scherp gaan afkeuren, zonder het overigens met diens politiek eens te zijn.

1565 Begin dit jaar valt het niet meer voor de buitenwereld te verbergen dat het huwelijk tussen Oranje en Anna van Saksen volkomen ontwricht is. Over en weer geven zij elkaar de schuld.

1565 4 februari. De op 8 december 1564 geboren zoon van Oranje en Anna van Saksen, Maurits, wordt in de slotkapel te Breda zeer waarschijnlijk naar katholieke ritus gedoopt. De prins is daar naar landszede niet bij, maar hij is wel bij het doopmaal dat erop volgt.

1565 Op 1 mei verblijft Oranje op het kasteel van Hendrik van Brederode te Vianen. Ook andere leden van de hoge adel zijn daar en tevens is de lage adel uitgenodigd. De laatste wordt nu steeds meer bij de politiek van de hoge adel betrokken.

1565 In juli geeft Oranje toestemming dat zijn 11-jarige oudste dochter Maria ter beschikking van de landvoogdes, Margaretha van Parma, wordt gesteld als toekomstige hofdame.

1565 De landvoogdes Margaretha van Parma laat de besluiten van het Concilie van Trente afkondigen. Filips II had dit het vorige jaar al bevolen, maar het stuitte op veel verzet bij o.a. Oranje en Egmond. Men besloot toen adviezen van de centrale en gewestelijke overheden, van de bisschoppen en de beide universiteiten Leuven en Douai in te winnen en deze aan de koning voor te leggen. De koning blijft bij een ongewijzigde afkondiging, maar toch laat de landvoogdes bij de afkondiging in juli 1565 toevoegen dat ze slechts gelden voor zover ze niet in strijd zijn met de jurisdictie van de koning en van zijn vazallen en onderdanen.

1566 In februari richt Oranje zich via zijn broer Lodewijk tot de Duitse vorsten om advies te vragen over zijn in de Nederlanden te volgen politiek. Oranje voorziet dat er steeds ernstiger problemen met Filips II zullen ontstaan en hij wil de Duitse (protestantse) vorsten bij de toestand in de Nederlanden betrekken, omdat hij ook voorziet hun steun nog nodig te zullen hebben.

1566 8-11 maart: Nieuwe bijeenkomst der edelen op Oranje's kasteel te Breda. Ook de Antwerpse pensionaris Jacques van Wesembeke is aanwezig. Men gaat ertoe over om Brederode, die ditmaal afwezig is, te ontbieden. Op initiatief van Oranje besluit men de landvoogdes een petitie (smeekschrift) aan te bieden die inhoudt dat de inquisitie moet worden afgeschaft en dat de plakكات dienen ingetrokken te worden. In april wil men dit smeekschrift aanbieden. De hoge adel in zijn geheel wil Oranje's petitie echter niet ondertekenen. Wel willen zij de landvoogdes deze petitie aanbevelen.

1566 Op 24 maart schrijft Oranje aan de landvoogdes dat hij liever ontslag als stadhouder neemt dan om overeenkomstig de wil van de koning de plakكات op het gebied van de godsdienst strenger toe te passen. Hij wil de schijn van ontrouw vermijden en daarom treedt hij liever terug. Filips had in zijn beruchte brieven uit het bos van Segovia bevolen om keihard tegen de ketters op te treden. Rond deze zelfde tijd schrijven ook Bergen, Megen, Montigny en Egmond in dezelfde zin aan de landvoogdes. Deze verzoekt de heren echter dringend aan te blijven tot de koning zelf naar de Nederlanden zal komen. Overigens lijkt het zeer waarschijnlijk dat het de heren niet ernst is om af te treden. Zij willen het als een drukmiddel op de koning en vooral op de landvoogdes hanteren. Buiten de hoge adel om beschikt de regering namelijk niet over de middelen de plakكات des konings uit te voeren, zeker niet in een land dat al behoorlijk in rep en roer is.

1566 28 maart: Oranje neemt deel aan een gezamenlijk vergadering van de vliesridders, de Consulta (zie nr 1253) en de Raad van State versterkt met provinciale gouverneurs. Wat de Inquisitie betreft is men van mening dat, nu de Landvoogdes heeft toegezegd dat Brabant hiervan verschoond zal blijven, dit nu ook voor de andere provincies moet gelden. Wat de plakكات tegen de ketterijen betreft zijn allen het erover eens dat ze verzacht moeten worden, maar over de mate waarin wordt verschillend gedacht. Bij het idee van het verbannen van ketters wordt opgemerkt dat de landen dan ontvolkt zullen worden. De dagen erna wordt verder beraadslaagd zonder de Consulta. Men spreekt uitvoerig over de te volgen procedure bij het indienen van het smeekschrift der edelen, waarvan het bestaan, niet de inhoud, nu in brede kring bekend is. Over de mate van bestraffing van ketters lopen de meningen



uiteen. Oranje en Bergen stellen zich het gematigst op. In ieder geval zegt de landvoogdes verzachting der plakكاتen toe, waarmee ze dus al gehoor geeft aan een smeekschrift dat ze nog niet eens ontvangen heeft.

1566 5 april: Aanbieding van een smeekschrift (opgesteld door Marnix en Lodewijk van Nassau en ) aan de landvoogdes door 200 edelen onder leiding van Hendrik van Brederode. Zij vragen om schorsing van de plakكاتen tegen de hervormden en om een bijeenroeping der Staten-Generaal. Margaretha zegt 'moderatie' toe. Graaf Karel van Berlaymont spreekt bij deze gelegenheid minachtend over 'gueux' of bedelaars. Oranje is bij de aanbieding van het smeekschrift aanwezig.

1566 9 april: Op een feest in Brussel in het paleis van de heren van Culemborg wordt de scheldnaam 'geuzen' tot partijnaam uitgeroepen op initiatief van Brederode. Zij dragen sindsdien een ketting met een bedelaarsnap als partijsymbool. Ook Oranje neemt aan dit feest deel.

1566 18 april: Oranje vraagt aan de Hertog van Saksen om advies hoe te handelen in zijn situatie in de Nederlanden. Rond deze tijd reist ook zijn broer Lodewijk door Duitsland om steun te vragen voor de Nederlandse zaak. Er komt echter niet veel van terecht. De protestantse Duitse vorsten zien er niet veel in om de calvinisten in de Nederlanden te gaan helpen. Zij willen dat slechts doen als de men daar de Confessie van Augsburg erkent d.w.z. dat alleen het lutheranisme als gelijk berechtigd naast het katholicisme kan bestaan. De Lutheranen zijn enigszins beducht voor de calvinisten. Men ziet in hen min of meer oproerige elementen, die in feite voor iedere staatsvorm een gevaar kunnen opleveren.

1566 In juni bezoekt de pauselijke nuntius Julius Pavesi Oranje. De prins betuigt ook bij deze gelegenheid zijn onderdanigheid en trouw aan het katholicisme.

1566 6 juli: Oranje vergadert met de jurist d'Assonleville namens de landvoogdes over het optreden tegen de ketters. De prins dringt aan op lankmoedigheid en hij beklagt zich over het wantrouwen van Filips II tegen hem en over een vermeend plan om hem te doden.

1566 19-25 augustus: Oranje wordt naar Brussel ontboden voor overleg in de Raad van State over te nemen maatregelen. Op vele plaatsen is nl. de beeldenstorm (zie onder) op gang gekomen. In de nacht van 21 op 22 augustus wordt hij bij de landvoogdes ontboden, omdat zij bang geworden van zoveel oproerigheid, van plan is naar Mons (Bergen) te vluchten.

1566 3 oktober: Bijeenkomst te Dendermonde van Oranje, Egmond, Hoorne, Hoogstraten en Lodewijk van Nassau. Deze laatste poogt Egmond tot gewapend verzet over te halen, maar die weigert. Oranje blijft aarzelen.

1566 16 december: Vanuit Breda waarschuwt Oranje de landvoogdes per brief wederom voor verdere gevolgen van de harde opstelling van Filips II tegen het protestantisme.

1566 Jacob van Wesembeke benoemd tot pensionaris te Antwerpen. Hij begint nauw met Willem van Oranje samen te werken ter verkrijging van godsdienstvrijheid in de stad. Dit zal er mede toe leiden dat in 1567 Oranje uit moet wijken naar Duitsland vanwege de Raad van Beroerten [Bloedraad]. Deze rechtbank zal hem dan bij verstek veroordelen.

1566 3 maart: Maurits, de op 8 december 1564 geboren zoon van Oranje en Anna van Saksen sterft. (Niet te verwarren met de Maurits, die in 1567 geboren wordt.) 1566 Vanaf 20 oktober tot eind november is Oranje vele malen te Utrecht. Hij pleegt daar overleg met de Staten van Utrecht. Hierbij stelt hij een akkoord met de hervormden

voor, dat de Staten afwijzen. Oranje maakt nu een eigen regeling. Aan het eind van de maand doet hij een beroep op de Duitse vorsten om hem metterdaad te steunen.

1566 Hoge korenprijzen scheppen een revolutionaire situatie. Het Verbond van edelen besluit de landvoogdes weer een smeekschrift aan te bieden. Oranje, Hoorne en Bergen willen dit smeekschrift steunen, maar de andere leden van het Verbond niet. Ook spreekt men onderling over het werven van troepen en derhalve ook over een gewapend verzet.

1566 In september verblijft Oranje vele malen in Antwerpen. Hij onderhandelt daar met de calvinisten. Hij staat 'bij maniere van oogluikinge' aan de hervormden godsdienstvrijheid toe. Dit geldt eveneens voor de Lutheranen. Anderzijds beschermt hij het herstel van de katholieke eredienst, die ernstig te lijden heeft gehad van de beeldenstorm.

1567 Landvoogdes Margaretha van Parma vraagt van alle vliesridders, ambtenaren en soldaten om een nieuwe eed van trouw aan de Koning af te leggen. Pieter Ernst van Mansfeld, Egmond, Megen, Aarschot en Karel van Berlaymont doen dit. Oranje, Hoogstraten, Hoorne en Brederode weigeren.

1567 Eind januari verblijft Oranje enkele dagen in Den Haag, waar de Staten van Holland hem 50.000 guldens aanbieden als blijk van steun. Hij weigert dit aan te nemen. Oranje gaat over Delft, Rotterdam en Geertruidenberg naar Breda. Overal houdt hij besprekingen over de godsdienstproblematiek. Te Breda vindt wederom een bijeenkomst van edelen plaats. Ook vraagt hij weer steun aan de Duitse vorsten van de Augsburgse Confessie. [lutheranen]

1567 In februari en maart verblijft Oranje in Antwerpen. Hij schrijft aan Egmond toe te treden tot een nieuw verbond, dat zo nodig gewapend verzet zal bieden. Oranje weigert ondanks herhaaldelijke verzoeken om naar landvoogdes Margaretha van Parma in Brussel te gaan. Ook weigert hij een nieuwe eed van trouw aan de koning af te leggen. Van calvinistische zijde wordt er onder het volk overigens een bittere stemming tegen hem gekweekt, zelfs met gevaar voor zijn leven.

1567 Compromis van Breda. Enkele voornamelijk hoge edelen sluiten weer een verbond. Hiertoe behoren Oranje, Hoorne, Hoogstraten en enige anderen. Dit leidt tot de aanbieding van het zogenaamde derde smeekschrift aan Landvoogdes Margaretha van Parma door Blois van Treslong. Men eist namens de Calvinisten godsdienstvrijheid, anders zal er opstand komen. Margaretha wijst dit af.

1567 Een legertje calvinisten onder leiding van Jan van Marnix wordt bij Oosterweel (bij Antwerpen) verslagen door een leger onder Philippe de Lannoy, heer van Beauvoir in dienst van landvoogdes Margaretha van Parma. Jan van Marnix, de broer van Filips Marnix van Sint Aldegonde, sneuvelt. De calvinisten in Valenciennes geven zich over en Guido de Brès [Bray] wordt opgehangen. Oranje verbiedt als gouverneur van Antwerpen hulp te bieden aan de calvinisten die daarom vragen. Hij zegt nog meer bloedvergieten te willen voorkomen. Het stelt zijn verhouding tot de calvinisten zwaar op de proef.

1567 Omdat Willem van Oranje beseft dat de komst van Alva afwachten levensgevaarlijk is gaat hij voordat deze de Nederlanden bereikt naar Dillenburg. De spoedige confiscatie door Alva van Oranje's rijke Nederlandse bezittingen betekent indirect ook een slag voor het gehele huis Nassau. Hierdoor worden Oranjes broers ook bij de Nederlandse Opstand betrokken. De Dillenburg wordt nu het actiecentrum om de verloren positie in de Nederlanden te herwinnen. Zo zal broer Jan VI van Nassau behalve geldelijke steun ook diplomatieke steun aan Willem verlenen.

1567 Op 14 november 1567 wordt Moritz (Maurits) August van Oranje Nassau op slot Dillenburg geboren als zoon van Willem van Oranje en Anna van Saksen. Hun huwelijk is inmiddels buitengewoon slecht. Het volgende jaar zal Anna Dillenburg verlaten en Maurits zal zijn moeder nooit meer terug zien. [Prins Maurits]

1567 Aan het begin van dit jaar zakt in de noordelijke Nederlanden de revolutionaire stemming in na de beeldenstorm van het vorig jaar. In het Zuiden worden de protestanten streng aangepakt en daar keren weer honderden calvinisten terug naar de oude moederkerk. Oranje komt tot de conclusie dat, nu Egmond, Hoorne en Hoogstraten weigeren in opstand te komen tegen de koning, de zaak van de rebellen hopeloos is. Zelfs de fanatieke Brederode ziet het niet meer zo zitten. Eigenlijk is al vóór de komst van Alva het hart uit de revolutie.

1567 Op 8 september stuurt Oranje een welcomsbetuiging naar Alva, die in Brussel is aangekomen. Hij deelt mee dat hij helaas niet in Brussel aanwezig kan zijn wegens dringende zaken in zijn Duitse gebieden. Een maand later, op 8 oktober, besluit Alva hem voor zijn speciale rechtbank, de Raad van Beroerten [Bloedraad], te dagen. Oranje heeft dus goed ingeschat wat hem te wachten staat. Egmond en Hoorne niet.

1568 19 januari: Krachtens vonnis van de Raad van Beroerten wordt Oranje publiekelijk ingedaagd om voor deze rechtbank te verschijnen om zich tegen de ingebrachte beschuldigingen te verdedigen op straffe van eeuwige verbanning en verlies van zijn bezittingen. Op 4 maart dagtekent de prins zijn verdediging tegen de acte van beschuldiging van de Procureur des Konings. Rond 18 april publiceert hij zijn Justificatie tegen de aanklacht. Oranje stuurt een bode naar de koningin van Engeland om voor zijn belangen te pleiten.

1568 Oranje verkoopt een groot deel van de Nassause bezittingen om met de opbrengst een leger, of beter, enkele huurlegers te kunnen financieren. Ofschoon er al eerder in de Nederlanden oppositie tegen de centrale regering gevoerd werd, geldt dit jaar als het beginjaar van de Nederlandse Opstand tegen Spanje. Pas in 1648 zal er vrede gesloten worden, vandaar de term 80-jarige oorlog. Oranje heeft een plan bedacht om met vier legers gelijktijdig invallen te doen in de Nederlanden. Vanuit het zuiden zou een Frans hugenotenleger oprukken, uit Engeland moest een leger Vlaanderen binnenvallen en troepen uit Duitsland zouden in Limburg en in Friesland invallen doen. Oranje zou met een reserveleger in Kleef achterblijven.

1568 Filips Willem, zoon van Oranje, die in Leuven studeert, wordt met schending van de privileges van de universiteit door Alva opgepakt en naar Spanje gevoerd. Filips II hoopt op deze manier de oudste zoon van Oranje goed Spaansgezind en katholiek op te voeden. Wellicht kan hij hem later nog in de Nederlanden inzetten. Ook hoopt hij met deze gijzeling Oranje onder druk te kunnen zetten.

1568 Een eerste tegenslag voor Oranje's plannen begint al vroeg. In februari wordt de heer van Hannecamp, die de invasie van het Franse hugenotenleger zou leiden, door Alva in Vlaanderen gevangen genomen. Hannecamp was naar Vlaanderen gegaan om te overleggen met de calvinistische partizanen (bosgeuzen).

1568 Lodewijk van Nassau richt in de monding van de Eems een zeestrijdmacht op, de zogenaamde Watergeuzen. Zij zullen een grote rol in de Opstand gaan spelen. De leidende kern bestaat uit protestantse ballingen, die de verdrijving van Alva en de vestiging van het protestantisme als hun belangrijkste doel beschouwen. Zij accepteren Willem van Oranje en Lodewijk van Nassau als hun leiders. Het merendeel van hen is overigens gedreven door wanhoop, wraak, haat en zucht naar avontuur. De meerderheid is afkomstig uit het Noorden. Een kwart van de kapiteins bestaat uit berooide edelen en die waren voornamelijk uit het Zuiden afkomstig.

1568 Op 6 april geeft Willem van Oranje opdracht aan Lodewijk van Nassau, Hoogstraten e.a. om een leger tegen Alva te verzamelen. Evenals Oranje waren andere hoge edelen door de Raad van Beroerten [Bloedraad] van Alva bij verstek veroordeeld en naar Duitsland gevlucht. Ook waren hun goederen verbeurd verklaard. De enige manier om hun bezittingen weer terug te krijgen is om te pogen de regering in Brussel in handen te krijgen oftewel Alva te verdrijven.

1568 23 mei: Een gemengd Spaans-Nederlands leger doet een aanval op de troepen van Lodewijk van Nassau bij Heiligerlee, vlak bij Winschoten. Deze aanval wordt afgeslagen en de regeringstroepen leiden grote verliezen, waarbij de stadhouder van Friesland, Aremborg, zijn leven verliest. Aan de kant van de opstandelingen sneuvelt Adolf van Nassau, Lodewijks en Oranjes broer. Lodewijk vestigt nu zijn hoofdkwartier in Delfzijl.

1568 29 mei: Oranje wordt bij verstek samen met zijn broer Lodewijk, de graven van Hoogstraten, van den Berg en Culemborg en de heer van Brederode door Alva's raad van Beroerten (Bloedraad) veroordeeld tot eeuwige verbanning uit de Nederlanden met confiscatie van hun goederen.

1568 20 juli: Oranje publiceert zijn 'Verklaringhe ende Utschrift...'. Hierin neemt hij krachtig stelling tegen de zijns inziens afschuwelijke tirannie van Alva. In september verschijnen zijn 'Waerschouwinghe' en zijn 'Hertgrondighe Begheerte'. In deze geschriften bepleit hij zijn zaak bij de Nederlanders en roept hij hen op om de zaak van een rechtvaardige opstand tegen Spanje te steunen.

1568 In augustus benoemt Oranje een Franse gouverneur over het prinsdom Oranje. Deze moet er ook voor zorgen dat hij zijn inkomsten daaruit behoudt. Hij onderhandelt ook met Condé en Coligny over wederzijdse hulp. Voorts monstert hij troepen om de Nederlanden binnen te vallen. Als manifest voor deze veldtocht publiceert hij op 1 september 'Waerschouwinge aen de Ingesetenen en Ondersaten van de Nederlanden'.

1568 6 oktober: Willem van Oranje steekt met 26000 man de Maas over bij Stockem. Alva vermijdt de slag en 'begrافت' zich bij Maastricht. Oranje moet zijn slecht betaalde leger naar Frankrijk voeren en daar ontbinden. Op 15 november steekt hij de Franse grens over, waardoor hij zijn laatste rechten op het prinsdom Oranje en ander Frans bezit verliest.

1568 -1572. Pieter Adriaansz. van der Werff, de latere burgemeester van Leiden, treedt op als agent van Willem van Oranje voor wie hij geld inzamelt.

1568 Dirk Volckertsz. Coornhert wijkt uit naar Kleef vanwege zijn ketterse sympathieën. Overigens breekt hij nooit officieel met de Rooms-Katholieke kerk. In Kleef treedt hij op als agent van Willem van Oranje ter voorbereiding van de opstand.

1569 Nu alle pogingen van Willem van Oranje om in 1568 met huurlegers de Nederlanden in te nemen mislukt zijn (De Nederlanders komen niet in opstand en de Duitse vorsten verlenen geen steun) sluit hij zich aan bij het leger der Hugenoten van admiraal De Coligny in Frankrijk. Maar na de nederlaag van de Hugenoten bij Montcontour moet Oranje wederom naar Dillenburg vluchten. Oranje onderneemt dit jaar nog vele vergeefse pogingen om steun van de Duitse vorsten te verkrijgen, zowel voor de Nederlandse zaak als voor die van de Hugenoten. Bovendien komt er een keizerlijk mandement tegen hem dat hem beveelt zijn troepen terug te trekken uit de omgeving van Straatsburg wegens landvredebreuk.

1570 Begin januari: Namens de provincie Holland zoekt de Leidse pensionaris Paulus Buys contact met Willem van Oranje op Dillenburg en in februari benoemt Oranje

Dirk Sonoy tot ontvanger van de steungelden uit de Nederlanden. Met behulp van verschillende agenten probeert Oranje nu opnieuw een opstand in de Nederlanden te verwekken.

1570 Nu de orde in de Nederlanden herstelt is, kondigt Alva een generaal pardon af dat echter talrijke personen uitzondert, waaronder Oranje.

1570 22 april: Oranje ondertekent een manifest tot werving van steun voor de opstand in Holland, dat daar door drie daartoe aangestelde commissarissen gebruikt kan worden.

1570 Eind mei heeft Oranje een gesprek met de uitgeweken Utrechtse koopman en beeldenstormer Dirck Kater te Siegen. Van hieruit onderneemt Oranje ook pogingen om gelden los te krijgen van Nederlandse vluchtelingen in Duitsland. Hij wil enkele Nederlandse steden bemachtigen zodat er weer vluchtelingen kunnen terugkeren. Zij die geen geld willen geven bedreigt hij overigens door hen, wanneer het plan zal lukken, aan te zullen merken als vijanden des lands. Zij zullen verbannen blijven en hun goederen zullen geconfisceerd worden.

1570 In augustus krijgt de Waalse edelman en militair, Gislain de Fiennes, de opdracht van Oranje om zijn geuzenvloot tot een zeemacht om te vormen. Hij had een heel belangrijke rol in het Verbond der edelen (Compromis) gespeeld en hij was sinds Oranje's vlucht naar Dillenburg de verbindingsman tussen Oranje en Lodewijk van Nassau. Ten aanzien van het vormen van een zeemacht wordt de Fiennes echter overspeeld door Lumey.

1570 9 december slaagt Herman de Ruyter, ossenkoper uit 's-Hertogenbosch en handelend in opdracht van Willem van Oranje, erin zich met een list (als monniken verkleed vragen hij en zijn makkers onderdak) meester te maken van slot Loevestein. Alva verovert het terug binnen 10 dagen, waarbij De Ruyter sneuvelt. Overigens was hij al in 1567 door de Raad van beroerten [Bloedraad] bij verstek veroordeeld wegens zijn deelname aan de bezetting van 's-Hertogenbosch in dat jaar.

1570 In Frankrijk sluiten katholieken en hugenoten de vrede van St. Germain. Hierbij zegt men Oranje herstel in zijn Frans bezit toe. Willem van Oranje heeft dus een stevige relatie met de Hugenoten.

1570 (ca.) Verschijning van dubbelbedrukte cirkelvormige gravure van Theodoor de Bry getiteld: De Hoopman van Weisheyt [Oranje] en de Hoopman van Narheit [Alva]. De Prins wordt gepresenteerd als een wijs heerser en Alva als een dwaze dwingeland. Door middel van deze wijze van drukken zijn ze in letterlijke zin elkaars tegenpolen. Alva wordt voorgesteld als degene die Nederland heeft kaalgeplukt met zijn economische politiek en belastingen. De prent schijnt op te roepen tot steun aan de zaak van Oranje, die hier is omringd met allerlei prachtige deugden. Als een Mozes zal Oranje zijn volk naar het beloofde land voeren. (Rotterdam, Museum Boijmans van Beuningen; Bryn Mawr College Library).

1571 Begin mei doet Oranje een vergeefse poging om steun te verkrijgen van Denemarken en Zweden. In deze tijd beklagt hij zich ook over allerlei onrijpe plannen tot verzet in Holland. De Hollanders doen z.i. niet veel meer dan slechts weklagen over de Spanjaarden.

1571 Op 7 juli laat Oranje door graaf Lodewijk, voor het geval het zou lukken om de Spanjaarden te verdrijven, een plan tot verdeling der Nederlanden opstellen, waarin hijzelf Brabant zou krijgen.

1571 De stad Enkhuizen kiest voor Oranje en de opstand tegen Spanje. Oranje benoemt nu Diederik Sonoy tot gouverneur van deze plaats. Deze verovert van hieruit Hoorn, Medemblik en andere plaatsen. Hij voert een schrikbewind tegen katholieken.

Zo pleegt hij dit jaar de moord op de Alkmaarse en Ransdorpse martelaren. Ook verwoest hij de Abdij van Egmond.

1571 Anna van Saksen, de echtgenote van Oranje, krijgt een dochter (Christina) van Jan Rubens met wie zij een intieme relatie onderhoudt. In 1568 had zij haar man en Dillenburg verlaten. In Keulen ontmoette zij Jan Rubens, de vader van de latere schilder Peter Paul Rubens. Jan Rubens is jurist en voormalig schepen van Antwerpen. Hij was met zijn gezin uit Antwerpen naar Keulen gevlucht.

1571 Willem van der Mark, heer van Lumey, benoemd tot admiraal van de watergeuzen. Hij staat bekend om zijn wreedheid. Oranje keurt deze wreedheden sterk af, maar hij blijft hem wel steunen.

1571 (ca.)-1572. Verschijning van een emblematische anonieme gravure, een satire op het standbeeld van Alva. Alva wordt op de prent gesteund door de duivel, die met een pauselijke tiara getooid is. Ook hier gaat het om een oproep tot steun aan Oranje, die verklaart dat het zijn vaste wil is te vechten voor vrijheid en welvaart in de landen van Koning Filips, die te lang onder de tirannie van Alva zuchten. (Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet).

1572 Is er in Holland, Zeeland en Friesland sprake van een wijd verspreide lokale oppositie tegen Alva en de regering, in het Zuiden ligt dit anders. Oranje roept de steden in het Zuiden op zich bij hem aan te sluiten en om een algehele opstand te ontketenen. Hierdoor zou Alva dan zijn beleg voor Bergen (Mons) moeten opgeven, maar Oranje krijgt nauwelijks respons. Op 19 september geeft de stad zich over aan Alva. Aan de bereidheid om in het Noorden zich tot het uiterste te verzetten, bestaat aan Spaanse kant geen enkele twijfel. In een Spaans verslag uit dit jaar over de rebelse activiteiten van Oranje wordt ook opgemerkt, dat in iedere Hollandse stad, hoe klein ook, de meerderheid besloten heeft om in zijn opstandigheid tegen de wettige overheid tot de grenzen van het menselijk lijden te gaan, alvorens terug te keren tot gehoorzaamheid aan Zijne Majesteit. De enkele katholieken die er nog zijn en die het onheil zouden willen afwenden, worden door de meerderheid monddood gemaakt.

1572 In de noordelijke Nederlanden ontstaat er in zekere zin een algemene opstand. De watergeuzen veroveren grote delen van Zeeland. Willem van Oranje valt de Nederlanden binnen in september, maar hij wordt uiteindelijk door Alva verslagen. Willem moet zijn leger ontbinden. Hoewel de avontuurlijke en rauwe watergeuzen de motor vormen van de opstand in Holland, kiest Oranje nu verder voor samenwerking met de stadsbesturen aldaar. De watergeuzen - kapers die hij zo moeilijk in de hand kan houden, verdwijnen nu voor hem naar het tweede plan, al blijft hij wel met hen samenwerken.

1572 Mechelen, dat zich bij Oranje's invasie in het Zuiden zeer trouw aan hem betoonde, wordt weer door de troepen van Alva ingenomen en 'voorbeeldig' gestraft en geplunderd.

1572 Graaf Willem van den Bergh, die met Oranje's zuster Maria van Nassau getrouwd is, wint een groot deel van Gelderland en Overijssel voor Oranje. Hij neemt Zutphen in.

1572 In Friesland kiezen steeds meer steden voor Oranje, ondanks het feit dat de stadhouder, Gaspar de Robles, verschillende landingen van watergeuzen onderschept. Sneek, Bolsward, Franeker en Dokkum kiezen de zijde van de opstand. Dokkum, dat troepen van De Robles aanviel, wordt echter door hem heroverd en De Robles brengt vele burgers ter dood. Tevens stelt de officiële stadhouder met versterkingen uit

Groningen, de stad Leeuwarden en andere belangrijke plaatsen veilig voor de zaak van Spanje.

1572 Seerp Galama, lid van het Compromis (Verbond der edelen), verovert samen met Sonoy de stad Franeker. Harlingen kiest de kant van Oranje. Het is de tweede stad van de elf steden van Friesland en een belangrijke handelsstad (Oostzeevaart en later ook walvisvaart).

1572 Nadat de opstand in Friesland eenmaal in gang is gezet, gaat ze ook een eigen leven leiden. Zo is er een stadhouder benoemd door graaf Van den Bergh en een stadhouder benoemd door Willem van Oranje. Wanneer de laatste in september in Friesland komt ontstaat er de nodige verwarring.

1572 1 April: Watergeuzen nemen op advies van Blois van Treslong Den Briel in onder leiding van de Luikse edelman en Graaf van der Mark, Willem van Lumey. 6 april: Vlissingen, een strategische plaats aan de monding van de Schelde, besluit de kant van Oranje te kiezen. Nadat men daar vernomen heeft dat Alva na de inname van Den Briel versterkingen van Spaanse en Waalse troepen van de Franse grens naar het Noorden heeft gedirigeerd, bezet de burgerij met steun van de schutterij de stad. Het Waalse garnizoen gooit men de stad uit en men laat 800 watergeuzen, die vanuit Den Briel waren gekomen, de stad in. Het stadsbestuur wordt vervangen, maar men vaardigt wel een edict uit dat het aanvallen en vernielen van kerken verbiedt.

1572 Na Vlissingen en Veere, een belangrijke vissersplaats, kiest even later het hele eiland Walcheren voor Oranje, behalve Middelburg. In deze stad is men verdeeld. Alva stuurt er versterkingen naar toe en verzekert zich aldus voorlopig van Middelburg.

1572 Met hulp van Franse protestanten (Hugenoten) houdt Lodewijk van Nassau Mons (Bergen) in Henegouwen bezet. Alva belegert de stad en krijgt haar uiteindelijk weer in handen, maar dit kost zoveel tijd dat in het noorden de opstand niet meteen neergeslagen kan worden. Watergeuzen veroveren grote delen van Zeeland. Willem van Oranje valt Nederlanden binnen, maar hij zal door Alva verslagen worden.

1572 In mei schrijft Oranje brieven aan een aantal steden (Middelburg) in Nederland om ze op te zetten tegen Spanje en het voorbeeld van Brielle en Vlissingen te volgen. Op 8 juni schrijft hij aan de steden in Holland dat hij binnen 8 tot 10 dagen de plaats bekend zal maken waar troepen gemonsterd zullen worden. Ook vraagt hij de nodige gelden ter beschikking te stellen. Op 20 juni benoemt hij Willem van der Mark, heer van Lumey tot zijn luitenant-generaal in Holland.

1572 Edam kiest de kant van Oranje tegen Spanje en gaat over tot de reformatie.

1572 Na de verovering van Gorkum (Gorinchem) worden twintig geestelijken, omdat ze het oude geloof niet willen afzweren, door de geuzen van Lumey gemarteld en opgehangen te Den Briel. (De katholieke martelaren van Gorkum). Ook Cornelis Musius, proost van het St. Agathaklooster in Delft en vermaard als dichter van Latijnse verzen, verliest het leven. Musius was op de vlucht voor de Geuzen van Delft naar Den Haag, maar hij wordt onderweg door soldaten van Lumey gepakt, naar Leiden gebracht en gedood. Lumey maakt zich steeds onmogelijker vanwege zijn wreedheden. Musius was bevriend met Oranje en voor de laatste is de maat nu vol. Deze gebeurtenis is het begin van de val van Lumey in het volgende jaar.

1572 Een van de eerste daden van de 'opstandige' staten van Holland is een blokkade van Delft, dat trouw aan de regering blijft. De regenten van de stad huren troepen en plaatsen artillerie bij het stadhuis. De anti-Spaanse, anti-kerkelijke en anti-Filipsgezinde krachten in de stad worden echter zo sterk dat vier burgemeesters vluchten en Delft alsnog voor Oranje kiest.

1572 -1585. Paulus Buys, pensionaris van Leiden, benoemt tot landsadvocaat (raadpensionaris) van de Staten van Holland. Mede op zijn aandringen zal Leiden dit jaar naar Oranje overgaan.

1572 Aanvankelijk is men in Leiden verdeeld over een keuze voor de opstand. De bevolking en de schutterij, maar ook een deel van het stadsbestuur onder aanvoering van Paulus Buys, pensionaris van Holland, staan aan Oranje's kant. Twee burgemeesters en enkele leden van de gemeenteraad vluchten. Hierna kiest men openlijk voor de opstand. Tien dagen later komen de geuzen en pas dan begint men met beeldenstormen en het sluiten van katholieke kerken. Oranje's pogingen om dit te verhinderen mislukken.

1572 Dordrecht kiest voor Oranje. Het was altijd een pro-Spaans bolwerk geweest. Zo was er in 1566 geen beeldenstorm geweest, omdat in tegenstelling tot de rest van het land, hier de schutterij aan de kant van de regering stond. Nu wordt de onrust onder de bevolking echter dermate groot, dat een drietal orangistische regenten de boventoon gaat voeren. Als de schutterij zich bij hen aansluit en wanneer de geuzen worden binnen gelaten, vlucht een groot deel van het stadsbestuur. Men kiest nu voor de opstand. In de komende weken worden kerken beschadigd en gesloten. Slechts een paar blijven er geopend voor de protestantse eredienst.

1572 Begin juli verzoekt Bossu, stadhouder namens Filips II, nu hij ziet dat de opstand hand over hand toeneemt, de steden van Holland een Statenvergadering te Den Haag bijeen te roepen. Den Haag is evenals Amsterdam, Rotterdam, Delft, Schiedam, Schoonhoven en Heusden nog trouw aan de regering. Dit mislukt. Integendeel, de steden, die de kant van de opstand gekozen hebben organiseren een eigen Statenvergadering in Dordrecht op 19 juli. Deze 'opstandige' vergadering markeert de eerste radicale breuk met het Habsburgse verleden. Rotterdam zendt een paar dagen later, wanneer de Spaanse troepen zich terug getrokken hebben, alsnog een afvaardiging. Willem van Oranje stuurt Marnix van St. Aldegonde als zijn vertegenwoordiger. De vergadering is een mengeling van conservatisme en revolutie. Zo stelt Oranje, dat hij en niet Bossu de stadhouder des Konings is. Hij is immers nooit ontslagen op de wijze die vereist wordt door de 'costumen' en privileges van het land. [Blijkbaar acht Oranje ook het vonnis van de Bloedraad van 1568 onwettig]. De Staten van Holland erkennen nu Oranje als stadhouder en kapiteingeneraal van drie gewesten én als 'Beschermer' van de Nederlanden als geheel, 'bij afwezigheid van Zijne Koninklijke Majesteit'. Hiermee wordt daadwerkelijk de autoriteit van Alva genegeerd.

1572 19-23 juli: Oranje begint zijn invasie vanuit het noorden richting Brussel. De opstandige steden van Holland, zich Staten van Holland noemend, komen in Dordrecht bijeen en erkennen Oranje als stadhouder des konings over Holland, Zeeland en Utrecht. Men houdt nog steeds vast aan de fictie dat men niet tegen de koning, maar tegen zijn slechte raadgevers strijdt. Dit is de eerste regering der opstandige gewesten in het Noorden. Deze Statenvergadering geeft garanties voor vrije eredienst aan katholieken en protestanten, maar van deze 'religievrede' komt voor wat de katholieken betreft niets terecht, ondanks het feit dat de calvinisten overal in de minderheid zijn.

1572 De Statenvergadering van Hollandse pro-Oranje steden te Dordrecht benoemt Lumey tot gouverneur van het Zuiderkwartier. Dit gebeurt met tegenzin vanwege het wrede optreden van Lumey. Sonoy wordt tot gouverneur van het Noorderkwartier benoemt.

1572 4 augustus: De Staten van Holland gaan een obligatielenig aan van 5.000 ponden ten behoeve van Oranje. Oranje had hen opgeroepen om met het gehele vaderland ten



strijde te trekken om de privileges te verdedigen. De Staten denken het geld op te kunnen brengen door de verkoop van (katholieke) kerkelijke goederen. [Secularisatie van kerkelijke goederen].

1572 24 augustus: Bartholomeusnacht in Parijs. Bijna alle vooraanstaande Hugenoten worden vermoord tijdens de Parijse 'bloedbruiloft'. Rome is hierover in een juichstemming. Oranje ziet de Franse hulp nu gaan verdwijnen (zie volgend nr.) Lodewijk van Nassau capituleert in Bergen. Hij gaat terug naar Duitsland. 1572 Op 27 augustus gaat Oranje bij Roermond over de Maas met een Duits huurleger van 16.000 man. Aangezien er na de Bartholomeusnacht (24 augustus) in Parijs voorlopig geen steun van de Hugenoten uit Frankrijk te verwachten valt, voelt Oranje zich verplicht zelf actief te worden in het Zuiden. Ook wil hij Lodewijk van Nassau die Bergen (Mons) bezet houdt gaan helpen. Slechts twee zuidelijke steden, Mechelen en Oudenaarde komen in opstand en kiezen zijn kant. De expeditie van Oranje zal mislukken. Hij gaat nu naar Holland "om er zijn graf te vinden".

1572 De in 1568 naar Kleef uitgeweken Coornhert keert op voorspraak van Willem van Oranje naar Haarlem terug en wordt secretaris van de Staten van Holland. Hij moet echter na drie maanden al weer vluchten voor Lumey en Sonoy, wier wreedheid hij op de korrel had genomen. Hij gaat nu naar Xanten, een toevluchtsoord voor protestantse vluchtelingen, waar hij zijn brood verdient als graveur. Ook zamelt hij geld in voor het leger van Willem van Oranje. In 1577 (na de pacificatie van Gent) keert hij weer terug naar Haarlem.

1572 In Haarlem merken de regenten dat het overgrote deel van de bevolking op de hand van Oranje en de watergeuzen is. Zij openen dan ook de poorten voor Oranje's afgezanten. Veertien dagen later staat het stadsbestuur de eerste officiële protestantse kerkdienst binnen de stadsmuren in de Nederlanden toe.

1572 Johan van Oldenbarnevelt, advocaat bij het Hof van Holland, kiest voor de opstand tegen Spanje en voor Willem van Oranje.

1572 In Holland en Zeeland zijn in de Staten niet meer dezelfde regenten en leden van de ridderschap als vóór dit jaar van de opstand actief. Nu zijn het vaak hun jongere familieleden, protestants en oranjegezind.

1572 oktober: Nadat Mechelen en Roermond verloren zijn gegaan voor Oranje, besluit hij naar Holland te gaan 'om er zijn graf te vinden'. Hij bezoekt er een groot aantal steden. De keurvorsten van Saksen en Hessen bieden hem aan om zich in Erfuhr terug te trekken en zich te gaan wijden aan het beheer van zijn Duitse bezittingen.

1572 Nu Friesland en Overijssel bijna geheel in handen van Oranje zijn, besluit Alva Holland en Zeeland, waar alleen Amsterdam en Middelburg nog aan zijn kant zijn, aan te pakken. Alva stuurt zijn zoon Don Fadrique om het karwei op te knappen. Op 2 december neemt hij Naarden in en richt hij daar een slachting onder bevolking aan, die in de hoofdkerk is samengedreven. Mannen, vrouwen en kinderen, allen mogen gedood worden. Hij hoopt hierdoor de andere steden af te schrikken en dat lukt. In veel Hollandse steden slaat de angst toe.

1572 Op 11 november slaat Alva's zoon Don Fadrique beleg voor Haarlem. De stadspensionaris, jonkheer Adriaan van Assendelft gaat nu in opdracht van de vroedschap samen met oudburgemeester Dirk de Vries en een lid van de vroedschap, Christoffel van Schagen, naar Don Fadrique om te onderhandelen. Na terugkeer worden Assendelft en Schagen door de militaire gouverneur van de stad, Wigbold Ripperda, gevangen genomen en naar de Prins van Oranje te Delft gezonden. Aldaar executeert men Assendelft. Schagen was in de gevangenis gestorven en De Vries was in Amsterdam gebleven. Blijkbaar bestaat er een politieke kloof tussen de militaire gouverneur en het stadsbestuur.

1572 In december zint Oranje op allerlei middelen om Haarlem, dat door de Spanjaarden belegerd wordt, te bevrijden. Hij stuurt een zending naar koningin Elizabeth om haar voor Holland en Zeeland te interesseren.

1572 Bij het uitbreken van de grote Opstand doen de Staten van Holland geen pogingen om de opmars van het protestantisme tegen te gaan. Zij willen de vrijheden van zowel de oude als de nieuwe religie handhaven. Een flink deel van de adel en de regenten blijven de katholieke godsdienst trouw, maar de schutterijen en de bevolking zijn echter antikatholiek. Vrijwel overal worden katholieke geestelijken verdreven en kerken worden in beslag genomen. Opvallend is dat er van katholieke zijde nauwelijks van demonstraties of protest hiertegen sprake is. Willem van Oranje, die het Zuiden te vriend wil houden, probeert de afschaffing van de katholieke eredienst tevergeefs tegen te gaan.

1572 Op 13 december neemt Oranje te Dordrecht deel aan het heilig avondmaal der calvinisten.

1573 In tegenstelling tot het Zuiden, waar in de steden de Oranjegezinde bestuurders al snel op de vlucht slaan bij de komst van Alva en waar de opstand niet in brede kring gedragen wordt, is het verzet tegen het Spaanse bestuur in het Noorden veel sterker. En hoewel het effect van de slachtpartij in Naarden in het vorig jaar [zie nr 1868] zijn uitwerking niet mist, wordt in het Noorden de opstand wel door brede kringen van de bevolking gesteund, waaronder door een groot deel van de schutterijen. Ook hebben veel noordelijke steden bewust vanwege onvrede over het centrale bestuur spontaan de zijde van Oranje gekozen en niet omdat zij ingenomen werden door huurlegers of geuzen, zoals vaak in het Zuiden het geval was.

1573 Verschillende Duitse protestantse vorsten oefenen druk uit op Oranje's jongere broers om hem tot vredesonderhandelingen met de Spaanse koning te bewegen. In februari schrijft Oranje aan zijn broers op welke voorwaarden er tot een vergelijk met de koning gekomen zou kunnen worden. Hij blijft enigszins hypocriet beweren dat hij loyaal aan de koning is, dat hij handelt vanwege de nood der gebeurtenissen en dat hij geen afzonderlijke staat wil stichten. Het gaat hem slechts om de vrijheid van geweten en om burgerlijke autonomie ter zake van justitie, wet en openbare orde. Derhalve zouden de opstandelingen in ieder geval twee concessies van koning Filips II moeten krijgen: alle Spaanse en buitenlandse troepen zouden uit de Nederlanden moeten verdwijnen en de koning zou publieke uitoefening van de hervormde en lutherse godsdienst moeten toestaan.

1573 In januari doet de watergeuskapitein Lumey, die zich door eerdere wreedheden al onmogelijk had gemaakt, een mislukte poging om Haarlem te ontzetten. Voor Willem van Oranje is de maat nu vol. Hij laat Lumey gevangen zetten en ontslaat hem als luitenantgeneraal en admiraal van de watergeuzen. In 1574 wordt hij vrijgelaten en hij vertrekt naar Duitsland. Willem van Bronckhorst en Batenburg wordt tot zijn opvolger benoemd.

1573 Oranje reist door Holland waar hij vele steden en vestingwerken inspecteert en overal oproept het verzet vol te houden. Zijn pogingen om geld voor de Opstand in te zamelen leveren echter weinig op. Op 9 juni doet hij een poging om Haarlem te ontzetten, maar hij wordt door Don Fadrique terug geslagen.

1573 Nadat de Spanjaarden Haarlem hebben veroverd en Amsterdam voorlopig aan de Spaanse kant blijft, wordt het deel boven het IJ van de rest van Holland gescheiden. Dit zogenaamde Noorderkwartier begint nu al snel zijn eigen bestuurszaken te regelen door middel van provisorische gecommiteerde raden. Oranje schrijft het

Noorderkwartier nu niet te zeer de blik naar binnen te richten, niet neerslachtig te worden, maar de zaak van de Opstand trouw te blijven.

1573 -1574. Ferdinand de Lannoy, heer van Laroche, die nog krijgsman in dienst van Karel V was geweest en later ook van Filips II, wordt na de gevangenneming van Bossu benoemd tot stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht. In 1552 was hij ook nog luitenant van Willem van Oranje geweest, maar bij het uitbreken van de Opstand koos hij de Spaanse kant. In 1574 wordt hij stadhouder van Artois.

1573 Pieter Adriaansz. van der Werff, de agent van Willem van Oranje, wordt presiderend burgemeester van Leiden. Sinds december beginnen Spaanse troepen onder leiding van Don Francisco de Valdéz aan een blokkade van Leiden.

1573 In september publiceert Oranje een open brief bij wijze van apologie. Hij wil eigenlijk alleen maar het goede voor de koning, maar hij moet zich verzetten tegen de tirannie van Alva. Te Delft houdt hij een rede voor de Staten van Holland om het verzet tegen Spanje tot het uiterste vol te houden om niet in de handen van de 'bloedhond' Alva te vallen.

1573 Op verzoek van de Zeeuwen verblijft Oranje een groot deel van december in Zeeland. Hij houdt voor Zierikzee een vlootschouw en hij wordt te Vlissingen met gejubel ingehaald. Ondertussen doet hij pogingen om Middelburg over te halen zijn kant te kiezen. 1573 De vestingstad Geertruidenberg kiest de zijde van Oranje.

1573 Willem van Blois van Treslong wordt benoemd tot admiraal van Holland. In Zeeland valt die eer aan Louis de Boisot ten deel. In 1572 had hij deelgenomen aan de veldtocht van Oranje. Wanneer hij in 1576 bij Zierikzee verdrinkt, zal de admiraal van Holland, Blois van Treslong, hem als admiraal van Zeeland opvolgen.

1573 (ca.) Publicatie van een anonieme ets over de plaag van Alva's tirannie over de Lage Landen. Behalve Holland en Zeeland, die de kant van Oranje hebben gekozen, liggen de andere provincies geketend aan Alva's voeten. Zij worden opgeroepen vóór welvaart en dus vóór Oranje te kiezen. (Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum Amsterdam). 1574 Jan VI van Nassau, broer van Willem van Oranje, gaat min of meer heimelijk van het (staatkundig passievere) lutheranisme tot het (meer politiek actieve) calvinisme over. Dit leidt tot een rigoreuzer stellingname, hetgeen ook later in zijn optreden in de Nederlanden te merken zal zijn. In het algemeen kan men zeggen dat in het calvinisme het recht om in opstand te komen tegen een vorst, waarvan men vindt dat hij onrechtmatig handelt, sterker ontwikkeld is dan in het lutheranisme.

1574. De Zuid-Nederlandse jurist Christoffel d'Assonleville wordt benoemd tot lid van de Raad van State. Hij zal als gematigd katholiek proberen Oranje binnen het wettig gezag te houden. In 1579 is hij betrokken bij de Keulse vredesonderhandelingen. Later onder de aartshertogen Albrecht en Isabella zal hij een grote invloed op de regeringszaken krijgen. Zijn leven lang zal hij blijven ijveren voor een vreedzame coëxistentie tussen katholieken en protestanten in de Nederlanden. [irenisme] 1574 De Staten van Holland zeggen Oranje voor een half jaar een bedrag van 150.000 gulden per maand toe voor zijn militaire acties. Ook de vluchtelingenkerken sturen geld en de doopsgezinden [wederdopers] doen een schenking van 1600 gulden aan Oranje.

1574 De Waalse edelman en militair, Gislain de Fiennes, treedt in dienst van Willem van Oranje. Hij had een belangrijke rol in het Compromis (Verbond der Edelen) gespeeld en hij was verbindingsman tussen Willem van Oranje en Lodewijk van Nassau.

1574 Half januari schrijft Oranje vanuit Vlissingen aan zijn broers dat hij dringend hulp nodig heeft om het binnenland van Holland op de Spanjaarden te veroveren. De

steden die daar voor een groot deel aan zijn kant staan hebben dringend meer steun nodig. Hij ziet het vertrouwen in hem minder worden.

1574 29 jan.: Louis de Boisot verslaat een Spaanse vloot onder stadhouder Bossu bij Reimerswaal in Zeeland. Het totaal verzwakte Middelburg moet daarom capituleren voor de Geuzen. Het versterkt het gezag voor Oranje in Holland.

1574 Arnemuiden, dat zich in 1572 al voor de Prins van Oranje had verklaard en vervolgens door de Spanjaarden geplunderd was, komt in het bezit van Willem van Oranje. Hij geeft de niet onbelangrijke havenplaats stadsrechten, waardoor het onafhankelijk van Middelburg wordt.

1574 De broers van Oranje, Lodewijk en Hendrik van Nassau, brengen met Franse hulp (Hertog Frans van Alençon, de latere hertog van Anjou en met Duitse steun (Christoffel van de Palts) een enorm maar ordeloos leger op de been om het belegerde Leiden te ontlasten en de Spanjaarden daar weg te lokken. Inderdaad breken de Spanjaarden onder Valdéz het beleg op en zij vertrekken richting Mokerheide, waar ze zich aansluiten bij het Spaanse leger onder leiding van Sancho d'Avila. De slag op de Mokerheide wordt echter verloren door de Nederlanders. Lodewijk en Hendrik sneuvelen beiden. De Spanjaarden hervatten hun beleg voor Leiden.

1574 27 april: Oranje verblijft met veel soldaten te Bommel. Hij staat klaar om naar het zuiden te trekken om zijn broer graaf Lodewijk te gaan helpen. Dan verneemt hij dat zijn beide broers op de Mokerheide zijn omgekomen. Hij begint besprekingen met Hugo Bonte, oudpensionaris van Middelburg, die optreedt namens Elbertus Leoninus uit Leuven over vredesonderhandelingen met Filips II.

1574 In juli onderhandelt Oranje wederom met Hugo Bonte over mogelijke vredesonderhandelingen met de koning. Oranje brengt hierbij de noodzaak van algehele godsdienstvrijheid naar voren. Hij voert ook dergelijke besprekingen met Marnix van Aldegonde, met de heer van Matenesse en met Jan van Treslong namens de heer van Champagney. De beide laatsten onderhandelen ook met de Staten van Holland.

1574 Enkhuizen krijgt als beloning voor haar keuze voor Oranje in 1572 nu het zogenaamde paalkistrecht van hem. Dit is het recht om heffingen te innen van schepen die de Zuiderzee binnenkomen. Het gaat hierbij om een vergoeding voor de kosten van bebakening.

1575 -1576. De landsadvocaat Paulus Buys onderhandelt tevergeefs met Elizabeth I van Engeland over de mogelijkheid aan haar de soevereiniteit over Holland en Zeeland op te dragen. Hoewel Buys een steunpilaar van Oranje is, is hij niet zo gecharmeerd van Oranjes pro-Franse politiek. Buys wil primair steun voor de Opstand zoeken bij Engeland. 1575 Begin januari voert Oranje weer besprekingen met Elbertus Leoninus en Hugo Bonte over een mogelijke vrede met Spanje. Hij wenst niet te tornen aan het gezag van de Staten en aan een volledige godsdienstvrijheid mag naar zijn opvatting evenmin getornd worden. Een maand later zal hij commissarissen benoemen voor de vredesonderhandelingen te Breda.

1575 In mei geeft Oranje opdracht aan Marnix van St. Aldegonde om te Heidelberg bij de Paltsgraaf medewerking te vragen voor zijn huwelijksplannen met Charlotte de Bourbon. Zij is de dochter van Lodewijk II van Bourbon-Montpensier. Zij was een voormalig abdis, die in 1572 uit Frankrijk vluchtte en over was gegaan tot het calvinisme. Oranje beschouwt zijn huwelijk met Anna van Saksen als ontbonden, hoewel dit formeel niet het geval is. Oranje vraagt bewijsstukken op van de ontrouw die Anna heeft gepleegd.

1575 In april brengt Oranje de paasdagen door met de graaf van Schwarzenburg, die onderhandelaar is namens keizer Maximiliaan II bij de vredesonderhandelingen in Breda.

1575 4 juni: Oranje wordt erkend als stadhouder en kapitein-generaal des konings bij de totstandkoming van een Unie tussen Holland en Zeeland. Uiteraard heeft de koning hier niets mee van doen. 7 juni: Ondertekening van het huwelijkscontract met Charlotte de Bourbon. Op 11 juni verklaren vijf predikanten te Brielle, die de bewijsstukken van Anna van Saksen's ontrouw onderzocht hebben, dat het overspel bewezen is en dat de prins naar goddelijk en menselijk recht een ander wettig huwelijk mag aangaan. 12 juni: Oranje huwt Charlotte de Bourbon te Brielle. Door dit huwelijk verbindt hij zich tevens nauwer met de Franse Hugenoten.

1575 11 juli: Oranje wordt door de Staten van Holland de Hoge Overheid opgedragen voor de duur van de opstand. De 20ste zeilt hij naar Ooltgensplaat waar een vloot van de Spanjaarden verslagen wordt.

1575 October: Oranje is voor een groot deel in Rotterdam. In de Staten van Holland doet hij het voorstel de souvereiniteit aan een buitenlandse vorst op te dragen. De rest van het jaar voelt hij zich eenzaam en verlaten, omdat hij niet veel hulp kan vinden.

1575 Kort na het sluiten van de Unie tussen Holland en Zeeland krijgt Leiden een universiteit. Willem van Oranje had reeds het vorig jaar per brief hierop bij de Staten van Holland en Zeeland aangedrongen. De stichters, met Oranje aan het hoofd, beogen met deze universiteit van Holland en Zeeland goed opgeleide bestuurders, ambtenaren en predikanten te gaan opleiden voor de nieuwe 'Staat'. Janus Dousa is één van de curatoren. Vanaf het begin is het de bedoeling dat de academie niet alleen faculteiten voor theologie en rechten moet hebben, maar dat zij ook zal trachten de beste geleerden aan te trekken voor de geesteswetenschappen, wiskunde, medicijnen en geschiedenis. Uiteraard wil de kerk de universiteit onder haar toezicht plaatsen, maar Oranje en de Staten van Holland verwerpen dit uitdrukkelijk. De universiteit wordt bestuurd door zeven curatoren waarvan er drie door de Staten van Holland en vier door de Leidse burgemeesters benoemd worden. De salarissen van de professoren worden aanvankelijk bekostigd uit de opbrengsten van de inbeslag genomen kerkgoederen van de Abdij van Egmont. [secularisatie van kerkelijke goederen]

1575 (ca.) Theodoor de Bry graveert naar een tekening van Maarten de Vos een prent over het huwelijk van Willem van Oranje met Charlotte de Bourbon. Zij zijn geknield voor een tafel met hun gebedenboeken erop en zij richten hun gebeden tot God wiens naam is weergegeven door het Hebreeuwse tetragrammaton. De godsnaam in het hebreuws. Calvinisten gebruikten dit vaker om het probleem van het afbeelden van God te vermijden. De strekking van de gebeden is het oproepen tot het verlaten van oude Gode onwelgevallige paden en te kiezen voor het nieuwe geloof. (Amsterdam, Rijksmuseum Rijksprentenkabinet).

1575 -1580 (ca.): De stad Enkhuizen schenkt een zilveren drinkschaal met op het deksel 'De slag op de Zuiderzee' aan Charlotte de Bourbon, die in 1575 met Willem van Oranje was getrouwd. Op het deksel staat de Enkhuizer maagd, en op de bovenkant van het deksel is een gezicht op Enkhuizen met een stuk van de Zuiderzee afgebeeld. Op de binnenzijde van de schaal bevindt zich de voorstelling van de slag op de Zuiderzee uit 1573. Verder is de beker overvloedig versierd met allerlei zeezwezens. Het is een buitengewoon fraai en knap gemaakt stuk, en waarschijnlijk het enige overgebleven zilverwerk uit de 16e eeuw uit het bezit van de Oranjes. De maker ervan is onbekend. Dit soort bekere kwam in de noordelijke Nederlanden slechts sporadisch voor. (Habrough, Collectie The Earl of Yarborough).

1576 Op 27 april wordt de 'vrede van Monsieur' gesloten tussen de Franse koning Hendrik III en de protestanten. Hierbij wordt ook bepaald dat Oranje zijn bezittingen in Frankrijk terug krijgt en dat hij de vrije beschikking over het prinsdom Oranje kan behouden. Op 6 mei, de dag dat deze vrede gepubliceerd wordt, ondertekent Oranje mede het aanbod dat men François van d'Alençon, hertog van Anjou doet om graaf van Holland en Zeeland te worden. De onderhandelingen hierover leiden echter tot niets, omdat men hem wantrouwt vanwege zijn katholieke geloof en bovendien is Engeland ook tegen een dergelijke regeling. Frans van Anjou is de vierde zoon van koning Hendrik II en Catharina de Medici.

1576 Er heerst grote onvrede in de zuidelijke Nederlanden. In september roept de Raad van State - inmiddels volledig beheerst door de Staten van Brabant met steun van Vlaanderen en Henegouwen - op eigen gezag een vergadering der Staten-Generaal bijeen. De Rompraad van de Raad van State (Consulta, zie 1555 nr 1254), waarvan Viglius voorzitter is, roept dus gedwongen door de Staten van Brabant een vergadering bijeen. In feite is dit een onwettige daad, want alleen de koning had hiertoe het recht. Sinds 1477 was dit niet meer voorgekomen. Niettemin geeft een groot aantal gewesten gehoor aan de oproep. Men neemt contact op met Oranje, die inmiddels naar Middelburg was verhuisd om dichterbij het Zuiden te zijn, en met Holland en Zeeland. Op voorstel van Oranje kiest men Gent als plaats van vergadering. Zowel Noord als Zuid is het er over eens dat de gehate Spaanse troepen moeten verdwijnen en dat er vrede in het land moet komen. Deze vergadering leidt tot de Pacificatie van Gent (zie onder), waarbij alle gewesten der Nederlanden weer gezamenlijk optrekken. In feite is er sprake van een verbond tussen noordelijke Protestant en zuidelijke Katholiek. Op 19 oktober beginnen de eerste onderhandelingen, waarbij Egbertus Leonius, Paulus Buys en Marnix van St. Aldegonde een belangrijke rol spelen en op 28 oktober is men het eens over een 25-tal artikelen (zie onder). De godsdienstkwesie blijft wat halfslachtig geregeld.

1576 8 november: Ondertekening der bepalingen van de Pacificatie van Gent. Vredesverdrag tussen afgevaardigden der zuidelijke gewesten der Nederlanden (behalve Luxemburg en Namen) benevens Utrecht enerzijds en prins Willem van Oranje en de Staten van Holland en Zeeland en hun bondgenoten anderzijds. Bepalingen:

1. Men zal een nieuwe landvoogd alleen aanvaarden als hij de Pacificatie goedkeurt, de vreemde troepen wegzendt en in overleg met de Staten regeert.
2. Over de godsdienst zal een vrij bijeen te komen Staten-Generaal beslissen.
3. Buiten Holland en Zeeland mag niets tegen het Katholicisme worden ondernomen.
4. Bestaande plakaten moeten worden geschorst.
5. Oranje wordt erkend als gouverneur van Holland en Zeeland. Ook de Criminele ordonnantiën [zie 1570] worden geschorst. Alleen Namen en Luxemburg en een gedeelte van Limburg verwerpen dit onderdeel. Tevens is bepaald dat alle bannelingen kunnen terugkeren en dat zij hun in beslag genomen goederen terug zullen krijgen. Ook wordt het vrije verkeer van personen en goederen in de Zeventien Provinciën gewaarborgd.

1576 Bij Willem van Oranje ontstaat het denkbeeld om tot een Nadere Unie, een nauwere aaneensluiting van de noordelijke gewesten te komen, indien de zuidelijke gewesten eventueel niet zullen vasthouden aan de Pacificatie van Gent. Voorlopige gesprekken hierover beginnen in 1577. Het is een soort voorafschaduwning van de Unie van Utrecht. 1576 Frédéric Perrenot, jongste broer van Granvelle, verlaat het Spaanse kamp en gaat over tot de partij van Oranje.

1576 Oranje wordt door het gewest Holland erkend als 'Hooft en Hoogste Overheid'. Dit is krachtens de bepalingen van de Pacificatie van Gent.

1576 Johan van Oldenbarnevelt wordt benoemd tot pensionaris van Rotterdam. Hij is een groot bewonderaar van Willem van Oranje. De Prins is zijn grote voorbeeld.

1576 Willem van Oranje stuurt zijn bastaardzoon Justinus van Nassau naar de universiteit van Leiden.

1577 In de Pacificatie van Gent was bepaald dat een vrij bijeen te komen Staten-Generaal over de godsdienstige kwestie zou beslissen. In het kader hiervan vindt er te Geertruidenberg overleg plaats tussen de landvoogd Don Juan van Oostenrijk, de Staten-Generaal en Oranje. Dit loopt op niets uit omdat Holland en Zeeland de openbare hervormde eredienst niet willen opgeven en hun nieuwe bestuursvormen evenmin.

1577 Januari: Om de nieuwe landvoogd Don Juan van Oostenrijk te dwingen de pacificatie van Gent te aanvaarden, bekrachtigen de Staten-Generaal, Raad van State en gedeputeerden van Holland en Zeeland nog eens deze Pacificatie in de zogenaamde Eerste Unie van Brussel. Overigens zeggen zij de koning trouw te blijven en de katholieke godsdienst te handhaven. De godsdienstkwestie blijft echter een heikel punt waarop Don Juan handig inspeelt. Hij wil de Pacificatie eerbiedigen en ook de vreemde troepen wil hij onmiddellijk het land uitsturen. Er wordt echter opnieuw uitdrukkelijk vastgesteld dat de katholieke godsdienst gehandhaafd blijft en het protestantisme verboden, althans in het Zuiden. Zonder Oranje hierover te raadplegen, sluit men op 17 februari met de nieuwe landvoogd het 'Eeuwig Edict'. [zie volgend nr]. Het gevolg is dat de afgevaardigden van Holland en Zeeland zich terugtrekken uit de Staten-Generaal. Dit verdrag wordt ook wel de Vrede van de hertog van Aarschot genoemd, omdat hij er een groot aandeel in had. Aarschot is een persoonlijk tegenstander van Oranje, al was hij wel een voorstander van onderhandelingen met hem.

1577 Bepalingen van het 'Eeuwig Edict' (zie boven):

1. Don Juan van Oostenrijk erkent de Pacificatie.
2. Spaanse en Duitse troepen zullen over land en niet over zee (ze kunnen dan niet tegen Engeland gebruikt worden) wegtrekken.
3. De Staten staan een bede toe om de troepen af te betalen.
4. Oranje zal worden schadeloos gesteld en zijn zoon Filips Willem zal uit Spanje mogen terug keren.

1577 Ondanks de Pacificatie van Gent blijven er in de zuidelijke provincies grote spanningen bestaan tussen de gilden en schutterijen enerzijds en de adel en het patriciaat anderzijds. De laatsten zijn loyale katholieken en zij zijn tegen een leiderschap van Oranje. Deze poogt vanuit Holland de gilden en schutterijen voor zich in te nemen teneinde de opstand te radicaliseren. In het algemeen kan men zeggen dat een belangrijk verschil in de aard van de opstand tussen de zuidelijke Nederlanden en de noordelijke is, dat men in het Zuiden eigenlijk terug wil naar de oude autonome stadstaat van de 15e eeuw. Men wil eigenlijk geen provinciaal en landelijk bestuur.

1577 Don Juan van Oostenrijk, aan wiens trouw aan de Pacificatie van Gent men twijfelt, maakt zich met nog niet vertrokken Hoogduitse troepen meester van de citadel van Namen. Men moest nu maar eens leren hem gehoorzaam te zijn. Dit wekt grote verontwaardiging en uit bijna alle citadels moet Don Juan nu zijn troepen weghalen. Alleen in Namen en Luxemburg mogen ze blijven. Wanneer hij ook nog de reeds vertrokken Spaanse troepen terug roept is het wel duidelijk dat hij met de Pacificatie een loopje neemt. Deze gebeurtenis doet de Staten-Generaal toenadering

tot Oranje zoeken en dit leidt mede tot de Tweede of Nadere Unie van Brussel dit jaar. Men besluit Don Juan af te zetten als landvoogd of beter hem niet meer als zodanig te erkennen. Hij was door Filips II als zodanig benoemd.

1577 Ook na de Pacificatie van Gent blijft de toestand in de zuidelijke Nederlanden verward. Er ontstaat een ontevreden partij van katholieke edelen, aangevoerd door de hertog van Aarschot. Hij haalt de broer van de Duitse keizer en oomzegger van Filips II, aartshertog Matthias, naar de Nederlanden om hem met de landvoogdij te bekleden. Men hoopt tevergeefs dat Filips II dit zal accepteren. Als tegenwicht laat Oranje zich tot ruwaard van Brabant kiezen, waarop de tegenpartij de hertog van Aarschot weer tot stadhouder van Vlaanderen uitroept.

1577 Triomfantelijke intocht van Oranje te Brussel. Hij is aangesteld tot ruwaard van Brabant. Tezelfder tijd komt aartshertog Matthias, broer van de Duitse keizer Rudolf II, naar de Nederlanden op uitnodiging van de Oranje vijandig gezinde hertog van Aarschot. De Staten benoemen hem tot landvoogd en Don Juan wordt afgezet verklaard. De werkelijke invloed blijft echter bij Oranje berusten, die door de Staten tot luitenant van Matthias is benoemd. Matthias zweert de Pacificatie van Gent te handhaven en samen met de Staten-Generaal te zullen regeren. Dit alles tegen de achtergrond van het feit dat de officiële landvoogd Don Juan van Oostenrijk zijn hoofdkwartier nog steeds in Namen heeft gevestigd en van daaruit de rest van het land zijn wil wil opleggen.

1577 In Gent vindt een staatsgreep plaats. De leiders van de calvinisten, nl. Hembyze c.s. nemen met stilzwijgende instemming van Oranje de stadhouder van Vlaanderen, Filips van Croy, de hertog van Aarschot, gevangen vanwege zijn rivaliteit met de prins en zijn anticalvinistische houding. De calvinisten van Gent worden steeds radicaler, waarmee zij overigens de verzoenende godsdienstpolitiek van de prins doorkruisen. De calvinisten in Gent verwijten Oranje dat hij er een dubbele godsdienstpolitiek op na houdt. In Holland en Zeeland gaat hij er volgens hen wel mee akkoord dat het katholicisme aldaar ingeperkt wordt. Na aandrang van de Staten-Generaal laat men Aarschot echter weer vrij.

1577 Oranje's aanzien stijgt steeds meer in de noordelijke Nederlanden. Veel steden gaan per verdrag, 'satisfactie' genaamd, naar hem over. Amsterdam weigert echter vooralsnog.

1577 Op advies van Willem van Oranje stellen de Staten van Friesland een college van gedeputeerde staten in. Deze gaan het feitelijke bestuursorgaan worden. Zij worden gedomineerd door calvinistische edelen uit de kwartieren Oostergo, Westergo en Zevenwolden. De steden hebben relatief weinig invloed. Dit laatste zal na 1584 veranderen.

1577 De Staten-Generaal in Brussel decreteren dat Utrecht geen deel uitmaakt van het stadhouderschap van Oranje. Zij erkennen slechts de autoriteit van Gilles van Berlaymont (Hierges) als stadhouder. De laatste verovert het bolwerk Vredenburg en hij verdrijft de Spanjaarden uit Utrecht. Nu zijn er twee partijen in Utrecht. De conservatieve regenten en de geestelijkheid steunen Hierges, terwijl enkele regenten, geleid door stadspensionaris Floris Thin, de gilden en de gewone bevolking Oranje steunen. Thin trekt aan het langste eind. Hij bewerkstelligt dat Utrecht per satisfactie overgaat naar Oranje. De Staten van Utrecht erkennen nu Oranje als stadhouder, overigens tegen de wens van Amersfoort. Op godsdienstig gebied sluit men een compromis, namelijk dat ook de katholieke godsdienst uitgeoefend mag worden.

1577 -1584. Willem van Oranje houdt de stad Vianen bezet in een poging heer van Vianen te worden. Hij baseert zich op een later ingetrokken testament van Hendrik van Brederode. Pas nadat Geertrui van Brederode uiteindelijk het door haar



aangespannen proces voor het Hof van Holland gewonnen heeft, zal Oranje nog twee dagen voor zijn dood in 1584 zijn troepen opdracht geven de stad te verlaten.

1577 De stad Goes kiest de kant van Willem van Oranje. Ook Tholen en Zuid-Beveland gaan per satisfactie tot de prins over. Het zal tot de steden gaan behoren die in de Staten van Zeeland vertegenwoordigd zijn.

1577 In Brussel, Antwerpen en Gent vestigen zich revolutionaire comités. Men is het getalm van de grote politiek moe. Deze comités bestaan uit de middenklasse der ambachtsgilden. Zij installeren calvinistische stadsbesturen. De zogenaamde Calvinistische Republiek van Gent zal het meest bekend worden vanwege haar radicalisme. Willem van Oranje geeft Gent al haar privileges terug die het na de grote opstand tegen Karel V in 1540 verloren had.

1577 Pierre l'Oyseleur de Villiers benoemd tot hofprediker van Willem van Oranje. (Later van Louise de Coligny en prins Maurits). Hij was na de Bartholomeusnacht (1572) naar Londen gevlucht, waar de hij vluchtelingengemeente gediend had. In 1575 was hij predikant in Vlissingen geworden.

1577 -1580: De Antwerpse drukker Willem Silvius wordt aangesteld als drukker van de Leidse universiteit en als drukker van de Staten van Holland. Pas in 1579 vestigt hij zich in Leiden, waar hij drie werken uitgeeft, onder andere de tekst van de Pacificatie van Gent. In 1580 overlijdt hij. Zijn zoon Carel volgt hem voor slechts een periode van twee jaar op, waarin hij onder andere de 'Acte van Verlatinghe' van de Staten-Generaal en de 'Apologie' van Willem van Oranje, beide uit 1581, publiceert. [zie ook 1561 nr 1472].

1577 De schilder Lucas de Heere keert uit ballingschap terug van Londen naar Gent waar de calvinisten nu aan de macht zijn. Hij gaat zich nu meer met politiek dan met kunst bezighouden en hij wordt een vertrouwensman van Willem van Oranje.

1577 (ca.) Marcus Gheeraerts de Oude graveert 'Willem van Oranje als de heilige Joris', een ets en burijngravure die gedrukt wordt van 10 platen. Voorgesteld is een standbeeld op een sokkel van de heilige Joris (Oranje) die de draak (de tirannie) verslaat die met zijn klauw uithaalt naar een jonge vrouw (Nederland) met een lam (de Kerk). Waarschijnlijk is de prent gemaakt naar aanleiding van de Pacificatie van Gent in 1576 als hommage aan Willem van Oranje. Door zijn toedoen zag het er immers naar uit dat Vlaanderen een periode van vrede tegemoet zou gaan. (Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen).

1577 (ca.) Hieronymus Wierix (toegeschreven) maakt gravure naar een tekening van Maarten de Vos getiteld 'Den Schilt der Wysheyt'. Het is een allegorie naar Ovidius legende over Perseus (Oranje), die de draak (Spanje) doodt en Andromeda (gepersonificeerd als de provincie Brabant) bevrijdt. (Rotterdam, Atlas Van Stolk).

1577 De verdediging van het Muiderslot wordt aangepast aan de kracht en rijkwijdte van het moderne geschut. Ook worden er op last van Willem van Oranje rondom schansen aangelegd. Deze verdedigingswallen zijn deels nog aanwezig.

1577 Op last van Willem van Oranje adviseert de Alkmaarse vestingbouwkundige Adriaan Anthonisz. bij de aanleg van nieuwe versterkingen in Utrecht. Er worden een aantal aarden bolwerken aangelegd aan de west- en noordzijde van de stad. In latere jaren volgen ook nog drie aarden bastions aan de oostzijde.

1578 Januari: Aartshertog Matthias houdt zijn intocht in Brussel samen met Oranje als zijn luitenant. Een nieuwe Raad van State wordt benoemd. Hiermee wordt voor het eerst een echt revolutionaire instelling gecreëerd, want dit alles gaat natuurlijk geheel buiten de wettige vorst Filips II om.

1578 In Henegouwen en Artois begint zich rond Emmanuel van Lalaing, heer van Montigny een partij van 'malcontenten' te vormen. Zij willen niet meer toegeven aan de calvinisten en aan Willem van Oranje. De Franse katholieke hertog Frans van Anjou en de calvinistische Johan Casimir van de Palts schieten te hulp met troepen, maar maken de verwarring alleen maar groter. Een verzoeningspoging van Willem van Oranje (Religievrede) mislukt. Door behendig optreden bereikt Alexander Farnese, hertog van Parma wel een overeenkomst, die tot de Unie van Atrecht zal leiden. Parma speelt handig in op de groeiende afkeer van de Waalse edelen tegen de calvinistische radicalen en met name die van Gent. Bovendien belooft Parma herstel van privileges en terugtrekking van vreemde troepen. Noord en Zuid beginnen steeds meer op gescheiden wegen te gaan.

1578 -1583: Gent ontwikkelt zich tot de roerigste van alle Vlaamse steden. De bepalingen van de Pacificatie van Gent raken vergeten en een intolerant calvinisme doet, zeer tegen Oranje's zin, zijn intrede. Ook aan Oranje laten de Gentse calvinisten zich weinig gelegen liggen. Vanuit Gent weet men Oudenaarde, Kortrijk, Ronse, Hulst, Brugge, Ieper, Eekloo en Menen een calvinistisch regime op te leggen.

1578 Nadat het Staatse leger verslagen is bij Gembloux wordt Brussel voor Oranje, aartshertog Matthias en de Staten-Generaal onveilig. Zij nemen de wijk naar Antwerpen, dat nu het nieuwe hoofdkwartier van de opstand in het Zuiden wordt.

1578 Er worden pogingen ondernomen om een 'Nadere Unie' van Brabant, Vlaanderen en de noordelijke gewesten te vormen, als een soort tweede verdedigingslinie. De ziel van dit streven is Jan VI van Nassau, broer van Oranje en dit jaar tot stadhouder van Gelderland benoemd. In Gelderland zal hij met militaire dwang het calvinisme invoeren. Hij was namelijk van luthers calvinist geworden, iets waarvan men bij zijn benoeming het fijne nog niet wist. Men hield hem toen voor Luthers. Ook de Gentse calvinisten zijn voorstanders van een dergelijke Unie. In januari hadden zij hiertoe reeds een akte ondertekend. Uiteindelijk zal dit tot de Unie van Utrecht leiden in 1579, dan overigens zonder Gent.

1578 Haarlem gaat ook per satisfactie over naar Oranje, maar enkele maanden later overvallen Staatse troepen de St. Bavokerk ('de Haarlemse Noon') met als resultaat dat het Katholicisme verboden wordt.

1578 Najaar: In feit zijn er nu in de Nederlanden vier regeringen. Te Antwerpen Matthias en Oranje, in Brabant: paltsgraaf Johan Casimir, in Henegouwen: de hertog van Anjou en in het Zuid-Oosten Don Juan van Oostenrijk met veldheer Alexander Farnese, hertog van Parma.

1578 -1582. De Franse hugenoot, diplomaat en publicist Du Plessis-Mornay verblijft een aantal malen in de Nederlanden. In 1579 was 'Vindicae contra tyrannos' verschenen onder het pseudoniem van Junius Brutus. Mogelijk was hij de auteur en/of had hij er een aandeel in. In dit boek wordt de opstand tegen een vorst verdedigd als het om godsdienstvrijheid gaat. In 1581 neemt hij deel aan de redactie van de Apologie van Willem van Oranje.

1578 Filips II raakt het Duitse graafschap Lingen aan Oranje kwijt. In 1548 had Karel V het aan graaf Maximiliaan van Buren in leen gegeven en het in 1555 weer van diens dochter Anna teruggekocht. 1578 Jan VII de Middelste van Nassau, een neef van Willem van Oranje, treedt in dienst van het leger van Johan Casimir van de Palts. Hij beijvert zich voor het zogenaamde Landrettungswerk. Dit is de organisatie van een volksleger om de hoge kosten van (buitenlandse) huurlegers te vermijden. Hij zal de geestelijk vader worden van het in 1608 uitgegeven exercitieboek van Jacques de Gheyn II, dat op last van Prins Maurits zal verschijnen.

1578 - 1584. Gent krijgt nu een uitgesproken calvinistisch stadsbestuur onder leiding van Hembyze en Ryhove. Hembyze helpt, inmiddels schepen geworden, ook een beeldenstorm ontketenen en hij maakt de tolerantie van Oranje ten opzichte van de rooms-katholieken ongedaan. Ryhove daarentegen wordt steeds gematigder en hij moet zelfs de stad verlaten. Hij wordt weer door Oranje in zijn macht hersteld en hij verdedigt het recht van Oranje als grootbaljuw van Gent.

1578 De uit Heidelberg naar zijn vaderstad teruggekeerde Petrus Dathenus (Datheen) krijgt de leiding over het Theologisch Atheneum in Gent. Hij begint heftig te ageren tegen de tolerante godsdienstpolitiek van Willem van Oranje en diens dit jaar ontworpen 'Religievrede'.

1578 Willem van Oranje ontwerpt een regeling (Religievrede), waarbij hij voorstelt de roomskatholieken van Holland en Zeeland vrije uitoefening van godsdienst toe te staan, althans in steden waar tenminste 100 gezinnen hierom zouden vragen. Hetzelfde zou moeten gelden voor calvinisten buiten Holland en Zeeland. Deze regeling wordt echter verworpen door de Staten van Holland en Zeeland en door Henegouwen en Artois.

1578 In Juli proclameert Oranje zijn dit jaar ontworpen 'Religievrede' [zie vorig nr] te Brussel en een maand later in Mechelen en Antwerpen. Er komt niets van terecht.

1578 De dit jaar door Oranje ontworpen 'Religievrede' wordt te Breda geproclameerd. De hoofdkerk van de stad zal hier katholiek blijven. Deze regeling zal standhouden tot juni 1581.

1578 10 Juni: Uit afkeer van de regenten en geestelijkheid gaat de volksmenigte tot een beeldenstorm van de katholieke kerken te Utrecht over. Zelfs in de stad met de enige aartsbisschoppelijke zetel in het Noorden zal het voortaan met Oranjes idee van een 'Religievrede', waarbij naast de katholieke ook de protestantse eredienst formeel is toegestaan, gedaan zijn. Spoedig hierna wordt de gemeenteraad van koningsgezinden gezuiverd.

1579 Onmiddellijk na de Unie van Atrecht van 6 januari wordt op 23 januari de Unie van Utrecht ondertekend door afgevaardigden van Gelre, Holland, Zeeland, Utrecht en de Groningse Ommelanden. In de volgende maanden sluiten veel Vlaamse en Brabantse steden, waaronder Gent, zich aan. Oranje en de Friese stadhouder Rennenberg betuigen aarzelend adhesie, maar tekenen niet. Overigens gaat het niet allemaal zonder slag of stoot. In februari breekt er in Nijmegen een anti-katholieke opstand uit. Een paar dagen later sluit Nijmegen zich aan bij de Unie. Arnhem volgt in maart en Zutphen pas in april nadat Holland troepen heeft gestuurd.

1579 Maart: het gewest Zeeland stuurt een afvaardiging naar Oranje in Antwerpen om hem te bewegen zich expliciet bij de Unie van Utrecht aan te sluiten. Middelburg, dat dit tot op heden niet heeft gedaan zou dan over de streep getrokken kunnen worden. Oranje was niet zo enthousiast voor de Unie. Hij wilde nog steeds een gezamenlijke opstand van Noord en Zuid tegen Spanje. Oranje heeft echter grote problemen met de anti-katholieke strekking van de Unie van Utrecht. Dat valt in het Zuiden niet te verkopen.

1579 3 mei: Oranje ondertekent eindelijk de Unie van Utrecht, maar hij blijft nog lang vasthouden aan zijn ideaal van religievrede. Een maand eerder had hij nog geprobeerd weer een 'Nadere Unie' tot stand te brengen tussen Noord en Zuid. Hollands koele houding hiertegenover en het feit dat de Waalse gewesten zich aansluiten bij de Unie van Atrecht, doet dit plan geheel mislukken. Overigens blijft Oranje ook nog verwachtingen koesteren van de Keulse Vredehandel.

1579 Johan van Oldenbarnevelt, die een groot aandeel heeft in de definitieve tekst van de Unie van Utrecht, stelt voor Willem van Oranje tot Hoge Overheid uit te roepen als tegenwicht tegen de hertog van Anjou. Het politieke principe van Oldenbarnevelt is: eerst eenheid in het gewest Holland en vervolgens eenheid in de Republiek onder leiding van Holland. Tevens moet er overal godsdienstige verdraagzaamheid en gewetensvrijheid zijn.

1579 De radicale calvinistische leider Hembyze wordt door Oranje uit het stadsbestuur van Gent gezet, waarna hij naar de Palts uitwijkt.

1579 Mei: In Antwerpen vindt er een anti-katholieke opstand plaats. Oranje kan slechts 180 katholieke geestelijke redden en slechts met moeite aartshertog Matthias zelf.

1579 François de la Noue (Bras de fer) benoemd tot veldmaarschalk van het Staatse leger. Hij is een vriend van Willem van Oranje en een belangrijk Hugenotenleider. Hij had reeds in 1572 Lodewijk van Nassau bij Bergen gesteund en het vorig jaar was hij begonnen met de strijd tegen de Malcontenten, de ontevreden edelen van het Zuiden.

1579 Zutphen, dat in 1572 de kant van de prins van Oranje had gekozen en vervolgens weer door de Spanjaarden was heroverd, wordt nu weer van de Spanjaarden bevrijd.

1579 (ca.) Adriaen Thomas Key schildert 'Portret van Willem van Oranje'. Het is gebaseerd op een portret van Willem van Oranje ten voeten uit, dat verloren ging en dat gediend heeft als voorbeeld voor nog meer portretten van Willem van Oranje. Adriaen Key, een zeer succesvol portrettist, werkzaam in Antwerpen, was een leerling en navolger van zijn oom Willem Key. (Amsterdam, Rijksmuseum).

1579 -1586 Nog in opdracht van Willem van Oranje werkt de vestingbouwkundige Johan van Rijswijk aan de verbetering van de stadsmuren van Grave. ()  
 ()<http://www.bommeltje.nl/grave/grave.htm> 1580 De stadhouder Rennenberg van de noordelijke gewesten, die het katholicisme wil handhaven, verzoent zich met Alexander Farnese, hertog van Parma. Hij levert Groningen aan hem uit. Vanuit Friesland begint Rennenberg met de onderwerping van de Ommelanden, die nu weer onder de Koning komen. Na dit verraad van Rennenberg aanvaardt Willem van Oranje op verzoek van de Staten het stadhouderschap van Friesland.

1580 Filips II verklaart Willem van Oranje vogelvrij. Deze ban wordt afgekondigd in Gouvernementshuis te Maastricht. Wie er in slaagt hem te doden zal 25.000 guldens ontvangen, kwijtschelding van vroeger begane misdaden krijgen en verheven worden in de adelstand.

1580 Willem van Oranje verweert zich met een beroemd geworden 'Apologie' tegen zijn vogelvrijverklaring door Filips II. Oranje beklemtoont dat de koning zelf de verbintenissen met zijn vazallen geschonden heeft, dat hij misdrijven tegen de goddelijke en wereldlijke wetten heeft begaan en dat hij de privileges van de gewesten geschonden heeft. Bovendien heeft Filips, na er vele malen op gewezen te zijn, geweigerd zijn fouten toe te geven. Dit maakt hem tot een tiran aan wie men dus geen gehoorzaamheid meer verschuldigd is. De predikant Du Plessis-Mornay heeft een aandeel in de redactie van de Apologie.

1580 Geuzentroepen onder leiding van Barthold Entes, Sonoy en Willem Lodewijk van Nassau, zoon van Jan VI, houden deels Friesland, Drente en Overijssel voorlopig voor Oranje, maar ze worden wel bedreigd door Rennenberg, die Coevorden, Delfzijl en Oldenzaal veroverd. Het gewest Drenthe is dit jaar toegetreden tot de Unie.

1580 Jan de VI van Nassau, sinds 1578 stadhouder van Gelderland, vertrekt naar het ouderlijk stamslot Dillenburg in Duitsland. Deze oudste broer van Willem van Oranje had enorme moeilijkheden met de rooms-katholieken gekregen, omdat hij trachtte met

geweld het calvinisme in te voeren. Zijn zoon Willem Lodewijk blijft achter en wordt de nieuwe stadhouder.

1580 Oranje woont de inderhaast bijeengeroepen staten van Overijssel bij. Deze betuigen hun steun aan de 'algemene zaak', maar zij weigeren nog steeds de Unie van Utrecht te ondertekenen.

1580 De regering in het noorden wordt grotendeels uitgeoefend door een 'Landraad beoosten Maze'. Jan VI de Oude van Nassau namens Gelre, Paulus Buys namens Holland, Floris Thin namens Utrecht, Karel Noorda namens Friesland. In Holland en Zeeland bezit Oranje de 'Hoge Overheid'.

1580 Willem van Hoorn, heer van Heze, zoekt weer toenadering tot Oranje. Alexander Farnese, hertog van Parma, laat hem nu ter dood veroordelen. Hij had als kapitein-generaal aanvankelijk Oranje gesteund en tegen Don Juan van Oostenrijk gestreden om zich daarna weer met Parma te verzoenen. Hij is een voorbeeld van iemand die enerzijds van het Spaanse bestuur bevrijd wil blijven, maar anderzijds wil hij ook de vrijheid van het rooms-katholieke geloof handhaven ten opzichte van het calvinisme.

1580 Het stadsbestuur van Utrecht, dat reeds de meeste van de 30 katholieke kerken had gesloten, besluit nu al deze kerken te sluiten (Oranje probeerde er nog tevergeefs twee te redden) en aan priesters en monniken wordt verboden publiekelijk nog in hun habijt te verschijnen.

1580 (ca.) Theodoor de Bry laat emblematische gravure het licht zien, die Willem van Oranje knielend voor Christus afbeeldt. De Prins bidt voor vrede en vrijheid, terwijl koning Filips en paus Gregorius bidden voor steun aan de kerk van Rome. Naar de tekst bidden ook zij tot Christus, maar de compositie is minder eenduidig. Zij lijken in de richting van de duivel te bidden. Ook de door Alva in 1568 gevangen genomen oudste zoon van Willem van Oranje, Filips Willem, komt op deze prent voor. (Dordrecht, Museum Mr. Simon van Gijn).

1580 - 1590: Aanleg aan de oostzijde van de Oude Haven van Vlissingen van de Engelse Haven of Vissershaven, met daarvoor een stenen waterkering (de huidige Oranjedijk).

1581 26 juli: De Staten-Generaal zweren Koning Filips II als Heer der Nederlanden af bij het zogenaamde Plakkaat van Verlatinghe. De Staten vinden dat hij het natuurrecht, de bestaande privileges en het Groot Privilege van 1477 geschonden heeft. Zelfs over de gewetens van zijn onderdanen wil hij heersen. In Holland en Zeeland is de regering nu in handen van Oranje als stadhouder namens de Staten. De algemene landsregering is in handen van de Prins, de Landraden en de Staten-Generaal. De overige gewesten vallen onder hun betreffende stadhouder en hun eigen staten. Hiermee is de basis gelegd voor een zeker aristocratisch karakter van de komende Republiek. De beeltenis van Filips II moet van de munten verdwijnen en zijn naam van alle gebouwen en documenten. Alle bestuursambtenaren, magistraten en leden van de schutterijen moeten een nieuwe eed van trouw afleggen en zweren zich niet meer gebonden te voelen aan vroegere eden aan de Spaanse koning. In Gelderland, Friesland en Overijssel leggen talrijke personen hun ambt neer. Men wacht nu op de komst van de hertog van Anjou, die men met uitzondering van Holland en Zeeland al het vorig jaar als soeverein erkend had.

1581 Er is een voorstel van de landsadvocaat Paulus Buys om Oranje de titel 'graaf van Holland en Zeeland' met soevereine rechten aan te bieden. Oranje verwerpt dit, omdat hij geen inbreuk wil maken op de positie van de hertog van Anjou. Oranje is namelijk van mening dat steun van Frankrijk voor de opstand onontbeerlijk is.

1581 Eind juni koopt Oranje het markizaat van Veere en Vlissingen, waardoor hij tevens de titel 'Eerste Edele van Zeeland' verkrijgt. Hiermee kan hij grote invloed uitoefenen in de Staten van Zeeland, omdat aan deze titel drie van de zeven stemmen in deze Staten toekomen.

1581 Pieter de Melun, prins van Epinoÿ, die altijd al Oranjegezind en de Generaliteit trouw geweest is, wordt benoemd tot bevelhebber van de Staatse ruitery. 1581 Vooral op voorspraak van en bescherming door Willem van Oranje wordt de vervolging van de doopsgezinden [wederdopers] door de calvinisten voorlopig grotendeels beëindigd.

1581 Willem van Oranje laat als stadhouder van de Staten-Generaal een verordening uitgaan dat de zigeuners, die in grote getale door Holland trekken en zelfs bewapend zijn, het land binnen vier dagen moeten verlaten. Het betreft allen die zeggen Egyptenaren of Heidenen te zijn en allen die in hun gezelschap verkeren of zich zo kleden. Bij overtreding verliest men leven en goed.

1581 1. Hendrik Goltzius maakt zijn bekende gravure van Willem van Oranje. Oranje is dan 48 jaar en Goltzius tekent hem waarschijnlijk naar het leven. In de hoeken zijn afbeeldingen met een allegorische betekenis: Oranje leidt als een nieuwe Mozes de nieuwe Israëlieten (Nederlanders) door de woestijn van de Spaanse en Pauselijke onderdrukking. 2. Als tegenhanger maakt Goltzius ook een portret van Charlotte de Bourbon. In de hoeken heeft Goltzius de vier elementen in de vorm van vrouwelijke personificaties zittend in een landschap weergegeven. Hij volgt hierin de iconografie zoals die in Antwerpen ontwikkeld was. Nieuw is de toevoeging van kleine bijbelse scènes op de achtergrond.

1582 Jean Jaurequi, een Baskische huurling, pleegt te Antwerpen een aanslag op Willem van Oranje, die door Filips II vogelvrij was verklaard. De aanslag mislukt, al raakt de Prins zwaargewond. Men stelt Jaurequi terecht, evenals pater Temmerman aan wie hij zijn plan gebiecht schijnt te hebben.

1582 In mei sterft Charlotte de Bourbon, de derde echtgenote van Willem van Oranje. Zij laat zes kinderen (allemaal meisjes) na. 1582 Coornhert publiceert zijn 'Synodus of vander conscientien vryheyt'. Het is een fictief verslag van een vermeende synode in de stad 'Vryburch'. Vertegenwoordigers van de verschillende religieuze groeperingen discussiëren op basis van uittreksels van belangwekkende geschriften onder andere over de vrijheid van drukpers. Een zekere Gamaliël vertegenwoordigt het standpunt van Coornhert zelf. De calvinist Theodorus Beza staat op het ook door de katholieken gesteunde standpunt dat het niet zo kan zijn dat het een ieder maar zou vrijstaan te geloven en te onderwijzen of in druk uit te geven wat hij ook maar zou willen. De hugenoot Philippe Duplessis-Mornay en de Leidse stadsregering daarentegen stellen dat het verbieden van boeken gelijk staat aan gewetensdwang, waardoor mensen zich niet meer godsdienstig zullen durven uiten. Gamaliël-Coornhert vindt dat een overheid het recht moet hebben boeken te verbieden die sociale of politieke onrust teweeg kunnen brengen. Zuiver godsdienstige boeken moet echter geheel van censuur vrij blijven. De godsdienstige dwalingen moeten met waarheid bestreden worden, niet met boekencensuur. Ook vindt hij dat men dit het volk niet kan aandoen. Het heeft in het recente verleden al genoeg onder een systeem van boekencensuur geleden. Deze discussie is ingegeven door het verbod van Willem van Oranje van het vorige jaar (1581) op het uitgeven van aanstootgevende liederen en boeken.

1583 De radicale calvinist Hembyze keert vanuit de Palts terug naar Gent, dat bedreigd wordt door Alexander Farnese, hertog van Parma. In deze precaire toestand voert Hembyze aanvankelijk een waar schrikbewind tegen de katholieken. Spoedig

draait hij echter bij en om Oranje tegen te werken begint hij op eigen houtje onderhandelingen met Parma. Dit doet hij overigens met de steun van Petrus Datheen. 1583 Willem van Oranje wordt erg wanhopig van de militaire successen van Farnese, hertog van Parma, en van het mislukken van de hertog van Anjou's acties in Brabant en Vlaanderen. Zowel zijn politiek van 'Religievrede' als zijn pro-Franse politiek liggen nu volledig in duigen.

1583 Oranje verlaat Antwerpen en vestigt zich definitief in Holland. Eerst in Den Haag, later in Delft. Hij hertrouwt in april met Louise de Coligny, een dochter van de hugenotenleider, Caspard de Coligny, die tijdens de Batholomeusnacht (23/24 augustus 1572) vermoord was. Hieruit blijkt dat hij zijn hoop op Franse hulp, ondanks de Franse Furie niet laat varen.

1583 De hertog van Anjou doet een aanslag (Franse Furie) op Antwerpen. Hij wil hiermee zijn positie in de Nederlanden verstevigen. De aanslag mislukt en de populariteit van Anjou zakt naar een dieptepunt. In juni zal hij vertrekken. Ook de populariteit van Willem van Oranje, die ervoor gezorgd had, dat Anjou als heer der Nederlanden erkend was, krijgt een enorme deuk. 1583 Nu Oranje zich definitief in Delft gevestigd heeft, moet hij constateren dat zijn aanzien in Holland en Zeeland minder is dan in de periode 1572-1576. Met name de Staten van Holland hebben gedurende zijn lange afwezigheid hun eigen bestuurlijke positie aanzienlijk versterkt. Ook moet hij constateren, dat zijn visie op de Verenigde Nederlanden, waarin Noord en Zuid tezamen in opstand tegen Spanje zijn onder een gezamenlijk Protestants-Katholiek leiderschap, volledig in rook is opgegaan.

1583 Nu de hertog van Anjou vertrokken is komt het oude voorstel om Oranje 'Graaf van Holland en Zeeland' met soevereine rechten te maken weer op tafel. Oranje staat er ditmaal positiever tegenover. Hoewel de prins in beide gewesten brede steun heeft, is zijn aanzien daar toch stevig geslonken. Met name de drie belangrijke steden Amsterdam, Gouda en Middelburg zijn er tegen. In het algemeen hebben zij die weifelen om nadrukkelijk vóór de Opstand te kiezen en die het militante Calvinisme afwijzen, grote moeite met dit voorstel. Immers, wanneer men Oranje graaf van Holland en Zeeland zou maken, dan is iedere mogelijkheid tot een eventuele verzoening met Filips II nog verder weg dan deze nu al is. Op hun beurt is er wantrouwen bij de militante calvinisten jegens Oranje met zijn tolerante opvattingen inzake de godsdienst. Daarnaast bestaat er ook nog een meer republikeinse tendens, althans bij sommige regenten. Daar leeft het idee dat de Staten van Holland het volstrekt autonome politieke leiderschap zouden moeten bezitten van de Verenigde Provinciën.

1583 Graaf Willem van den Bergh wordt als stadhouder van Gelderland opgevolgd door Adolf graaf van Nieuwenaar en Meurs, een fel calvinist, die in 1585 tevens stadhouder van Overijssel en Utrecht zal worden. Bij graaf Willem heeft men namelijk heimelijk betrekkingen met Alexander Farnese, hertog van Parma, geconstateerd. De Gelderse kanselier Egbertus Leoninus laat hem gevangen nemen, maar hij wordt weer vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs en uit consideratie met Oranje, wiens zwager hij is. Hierna treedt graaf Willem in Spaanse dienst.

1583 -1585: In opdracht van Willem van Oranje maakt Abraham Andriesz. plannen voor een vesting rond het dorpje de Ruigenhil , gesticht in een in 1564 ingepolderd gebied, de Ruigenhilpolder. In 1585 geeft prins Maurits opdracht aan Adriaen Anthonisz. om deze plannen te voltooien. Rond het voortaan Willemstad geheten plaatsje komt een aarden omwalling met zeven bastions en gemetselde beren ter bescherming van de haven.

1584 -1620: Willem Lodewijk, zoon van Jan VI van Nassau, wordt aangesteld tot stadhouder van Friesland. Holland en Zeeland kiezen nog geen stadhouder. Wel bieden zij Willem van Oranje de titel van Graaf aan met zeer bescheiden bevoegdheden.

1584 Hertog Frans van Anjou sterft, kort nadat de Staten-Generaal hem nog op aandringen van Willem van Oranje de soevereiniteit over De Nederlanden hadden aangeboden. Oranje had hiertoe al zijn overredingskracht moeten gebruiken, vanwege de Franse Furie die Anjou het vorige jaar te Antwerpen had aangericht.

**1584 10 juli: Willem van Oranje wordt te Delft vermoordt door Balthasar Gerards.**

De moordenaar geeft voor François Guyon te heten en hugenoot te zijn. Hierdoor kan hij in contact komen met de hofprediker van de prins en uiteindelijk ook toegang tot Oranje krijgen. Hij vermoordt de prins met een pistool. Gerards wordt opgepakt en op 24 juli op een gruwelijke manier ter dood gebracht. Als uitvoerder van de vogelvrijverklaring van Oranje door Filips II zal Gerards' familie na enige vertraging de geldelijke beloning ontvangen en in de adelstand worden verheven. Discussies over het plan om Willem van Oranje tot Graaf van Holland en Zeeland te verheffen hebben nu geen zin meer.

1584 Op 11 juli: Eén dag na de dood van Willem van Oranje schrijven de Staten van Holland aan de Staten van Brabant om de strijd tegen Spanje vol te houden. Overigens is de toestand in het Zuiden slecht. Farnese, hertog van Parma, heeft grote delen van Brabant veroverd en thans sluiten zijn troepen Antwerpen in. Op 12 juli schrijft prins Maurits aan de stad Gent om ook na de dood van zijn vader het verzet tegen Spanje vol te houden.

1584 Na de dood van Willem van Oranje besluiten de Staten-Generaal de strijd tegen Spanje voort te zetten. Voorlopig zal een Raad van State bestaande uit vier leden uit Holland, drie uit Brabant, Zeeland en Friesland, twee uit Vlaanderen en Utrecht, het bestuur waarnemen. Ook de 17-jarige prins Maurits is er lid van. De Raad is vooral belast met de leiding van leger en vloot in de strijd tegen Spanje. Al spoedig zal echter niet deze Raad van State, maar de Staten-Generaal zelf de eigenlijke regering van de noordelijke Nederlanden gaan vormen.

1584 Nu Oranje dood is, wordt de provincie Holland er zich steeds meer van bewust dat het leiding aan de Opstand zal moeten geven. Te meer daar de Staten van Brabant niet veel meer voorstellen gezien de enorme veroveringen van Farnese, hertog van Parma. Aan de kosten van de Opstand kunnen ze nu uiteraard ook nauwelijks meer bijdragen. De Staten van Holland besluiten nu een noodbijdrage bijeen te brengen voor de verdediging van Antwerpen, dat ernstig bedreigd wordt door Parma.

1584 In de Amsterdamse vroedschap zet de regent Cornelis Pieter Hooft (vader van P.C. Hooft) uiteen, dat met de Unie van Utrecht er een dusdanige eenheid van de provincies ontstaan is, dat het is alsof zij één provincie vormen. Dit sluit zijns inziens uit dat twee provincies, namelijk Holland en Zeeland, een eigen soeverein kunnen kiezen. Voorts stelt hij dat de regenten verplicht zouden moeten zijn in een dergelijk fundamentele zaak belangrijke burgers, de schutterijen en de reders te raadplegen. De autoriteit van de regenten hangt immers af van de steun van deze groepen. Hij geeft overigens niet aan hoe deze raadpleging precies moet gebeuren. Verder betoogt Hooft dat de bevolking van Amsterdam wil doorgaan met de strijd tegen Spanje, maar niet genegen is de soevereiniteit aan een prins van Oranje, Maurits, te geven en dat de regenten dit dienen te respecteren.



1584 Het antwoord van de universiteit van Franeker op de benoeming van het boegbeeld van de Leidse universiteit, Justus Lipsius, is de benoeming van de eveneens uit het zuiden gevluchte Johannes Drusius. Deze grote oriëntalist was al hoogleraar te Leiden, maar Franeker lokt hem weg. Willem van Oranje doet nog tevergeefse pogingen dit te voorkomen door er bij de Leidse curatoren op aan te dringen zijn salaris te verhogen. Drusius' deskundigheid in het Grieks, Hebreeuws en vooral Aramees bezorgt Franeker roem in heel Europa. Evenals Lipsius vermijdt hij zorgvuldig zich in te laten met kerkelijke kwesties.

1584 1. (ca.) Hendrick Goltzius graveert prent 'Venetiaanse bruiloft' naar Dirck Barendsz. Grote gravure op twee bladen, met de bruiloft van de stichter van Venetië, Antenor, overgebracht in een eigentijdse, elegante Venetiaanse sfeer. (Amsterdam, Rijksmuseum, Rijksprentenkabinet). 2. Twaalf bladen met 'De begrafenis van Willem van Oranje', samen een fries vormend van bijna vijf meter lang. 3. Een serie van zeven prenten met 'De koningen en koninginnen van Engeland'. 4. Serie van acht prenten van de graven en gravinnen van Holland, naar Willem Thybout van Haarlem.